

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

**Οι οικονομικές επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης (Covid-19)
στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την τοπική ανάπτυξη**

**The economic implications of the Covid-19 crises in the small
and medium enterprises and the local development**

Σπουδάστρια: Μαυρογενάκη Μαρία

A.M: ΔΤ7044

**Επιβλέπων καθηγητής: Δρ. Φραγκίσκος Ξηρουχάκης,
Διδάσκων Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Τουρισμού,
Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο/Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ (ΔΕΟ)**

Ηράκλειο 2021

Copyright © Μαυρογενάκη Μαρία, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All right reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Ξηρουχάκη Φραγκίσκο για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του κατά τη συγγραφή της πτυχιακής μου εργασίας. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τους κοντινούς μου ανθρώπους για τη διαρκή στήριξη σε όλα τα χρόνια της φοίτησης μου.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της φοίτησης στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου Κρήτης. Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει τις κυριότερες επιπτώσεις που έχουν δημιουργηθεί από την πανδημία του Covid-19 στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης και να αποτυπωθούν προτάσεις και λύσεις για να αντιμετωπιστεί η δύσκολη κατάσταση του νησιού ώστε να υπάρξει ανάκαμψη. Μέσα από την ποιοτική έρευνα και μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε διάφορους φορείς της Κρήτης (Περιφέρεια Κρήτης, Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου, Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου, Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων, Σύλλογος Εστίασης Χανίων, Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου, Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου, Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας), διαπιστώθηκε ότι το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις του νησιού μετά την εμφάνιση της πανδημίας είναι η ρευστότητα. Επίσης οι ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη τους είναι η δυσκολία επένδυσης χρημάτων, η έλλειψη προσωπικού και πρώτων υλών αλλά και η έλλειψη υγιούς ανταγωνισμού. Τέλος διαπιστώθηκε ότι η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση δεν ήταν αρκετή για τις επιχειρήσεις, με συνέπεια να είναι αδύνατο να ανταπεξέλθουν ακόμα και στις βασικές τους ανάγκες.

Abstract

This thesis was prepared during the studentship at the Department of Business Administration of the Hellenic Mediterranean University of Crete. The purpose of this paper is to present the main effects of the Covid-19 pandemic on small and medium-sized enterprises in Crete and to make suggestions so that there is a recovery on the island. Through the qualitative research and study carried out in various bodies of Crete (Region of Crete, Heraklion Hotels Association, Heraklion Commercial Association, Federation of Professionals Craftsmen and Merchants of Chania, Chania Catering Association, Rethymnon Hoteliers Association, Rethymnon Commercial Association, Sitia Hotels Association), it was resulted that the most important problem faced by the small and medium enterprises of the island after the outbreak of the pandemic is the liquidity. Also the inhibiting factors that hinder their further development are the difficulty of investing money, the lack of staff and raw materials but also the lack of healthy competition. Finally, it was found that the financial support provided by the government was not enough for the companies to meet their basic needs.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1: Μικρομεσαίες επιχειρήσεις.....	10
1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά ΜΜΕ.....	10
1.2 Κατηγορίες ΜΜΕ.....	11
1.2.1 Ανεξάρτητη επιχείρηση.....	11
1.2.2 Συνεργαζόμενη επιχείρηση.....	11
1.2.3 Συνδεδεμένη επιχείρηση.....	12
1.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ΜΜΕ.....	12
1.3.1 Πλεονεκτήματα ΜΜΕ.....	12
1.3.2 Μειονεκτήματα ΜΜΕ.....	13
1.4 Οι διαφορές των μικρών επιχειρήσεων από τις μεγάλες επιχειρήσεις.....	13
1.5 Χρηματοδότηση ΜΜΕ.....	14
1.5.1 Πηγές χρηματοδότησης ΜΜΕ.....	15
1.6 Μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τοπική ανάπτυξη.....	16
1.6.1 Τι είναι τοπική ανάπτυξη.....	16
1.6.2 Οι Ελληνικές ΜΜΕ στις Ελληνικές Περιφέρειες.....	16
Κεφάλαιο 2: Κορονοϊός (Covid-19).....	18
2.1 Ορισμός κορονοϊού (Covid-19).....	18
2.2 Ιστορική αναδρομή πανδημίας.....	18
2.3 Η περίπτωση της Ελλάδας.....	19
2.4 Covid και οικονομία.....	19
2.5 Covid και τοπική οικονομία.....	21
Κεφάλαιο 3: Επιχειρηματικότητα και καινοτομία.....	24
3.1 Ορισμός επιχειρηματικότητας και επιχειρηματία.....	24
3.2 Μορφές επιχειρηματικότητας.....	24
3.2.1 Νεοφυής επιχειρηματικότητα.....	24
3.2.2 Πράσινη επιχειρηματικότητα.....	25
3.2.3 Κοινωνική επιχειρηματικότητα.....	25
3.2.4 Γυναικεία επιχειρηματικότητα.....	26
3.3 Η έννοια της καινοτομίας.....	26
3.4 Μορφές καινοτομίας.....	27
3.4.1 Καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας.....	27
3.4.2 Διοικητική και τεχνική καινοτομία.....	27
3.4.3 Ριζική και οριακή καινοτομία.....	27
3.5 Οφέλη καινοτομίας.....	28
3.6 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα καινοτομιών στις μικρές επιχειρήσεις.....	29

3.6.1 Πλεονεκτήματα.....	29
3.6.2 Μειονεκτήματα	29
Κεφάλαιο 4: Οικονομική κρίση	31
4.1 Ορισμός οικονομικής κρίσης.....	31
4.2 Επιπτώσεις οικονομικής κρίσης.....	31
4.3 Οικονομικές διακυμάνσεις	32
4.3.1 Η έννοια των οικονομικών διακυμάνσεων	32
4.3.2 Φάσεις και χαρακτηριστικά του κύκλου	32
4.4 Παγκόσμια οικονομική κρίση	34
4.5 Οικονομική κρίση στην Ελλάδα	35
Κεφάλαιο 5: Μεθοδολογία έρευνας	36
5.1 Εισαγωγή	36
5.2 Περιγραφή διαδικασίας.....	36
5.3 Σκοπός και στόχος της έρευνας.....	37
5.4 Μεθοδολογία	37
5.5 Ερευνητικά ερωτήματα	38
5.6 Δομή ερωτηματολογίου – Συλλογή στοιχείων	38
5.7 Επιλογή δείγματος.....	39
Κεφάλαιο 6: Αποτελέσματα έρευνας	40
6.1 Περιφέρεια Κρήτης – περιγραφή φορέα.....	40
6.1.1 Περιφέρεια Κρήτης (τμήμα τουρισμού) – σύνοψη απαντήσεων.....	41
6.1.2 Περιφέρεια Κρήτης (τμήμα εμπορίου) – σύνοψη απαντήσεων	41
6.2 Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου – περιγραφή φορέα	42
6.2.1 Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου – σύνοψη απαντήσεων	42
6.3 Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου – περιγραφή φορέα.....	43
6.3.1 Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου – σύνοψη απαντήσεων	43
6.4 Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων – περιγραφή φορέα	44
6.4.1 Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων - σύνοψη απαντήσεων	44
6.5 Σύλλογος Εστίασης Χανίων – περιγραφή φορέα	45
6.5.1 Σύλλογος Εστίασης Χανίων – σύνοψη απαντήσεων	45
6.6 Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου – περιγραφή φορέα.....	46
6.6.1 Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου – σύνοψη απαντήσεων.....	46
6.7 Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου – περιγραφή φορέα.....	47
6.7.1 Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου – σύνοψη απαντήσεων.....	47
6.8 Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας – περιγραφή φορέα.....	48
6.8.1 Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας – σύνοψη απαντήσεων	48

6.9 Σύνοψη ερευνητικών ερωτημάτων.....	49
6.9.1 Σπουδαιότητα ΜΜΕ	49
6.9.2 Η πορεία των ΜΜΕ πριν την εμφάνιση της πανδημίας.....	50
6.9.3 Προβλήματα ΜΜΕ λόγω πανδημίας	50
6.9.4 Ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των ΜΜΕ.....	51
6.9.5 Βαθμός ικανοποίησης οικονομικής στήριξης που παρείχε η κυβέρνηση στις ΜΜΕ.....	51
Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα.....	52
7.1 Συμπεράσματα.....	52
7.2 Προτάσεις.....	53
7.3 Περιορισμοί της έρευνας.....	54
Βιβλιογραφία.....	55
Παράρτημα Α: Πίνακας φορέων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο	58
Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο.....	59

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 1.1 Ταξινόμηση ΜΜΕ	10
Πίνακας 1.2 Αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων 2013	17
Πίνακας 1.3 Αριθμός επιχειρήσεων σε κάθε περιοχή 2013	17
Πίνακας 2.1 Έρευνα Eurofound σε εργαζόμενους για τις επιδράσεις της πανδημίας.....	21
Πίνακας 3.1 Συνδυασμοί μορφών καινοτομίας.....	28

Λίστα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Μεταβολή πτωτικής τάσης ανεργίας στην Ευρώπη και εκτίναξή της σε ΗΠΑ.....	20
Διάγραμμα 2.2 Ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή της πραγματικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε συγκεκριμένους κλάδους στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και σε συγκεκριμένα κράτη-μέλη (2020:2-2020:3, σταθερές τιμές 2015).....	22
Διάγραμμα 2.3 Ετήσια μεταβολή απασχολούμενων, ανέργων και οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού σε χιλ. άτομα (Ιανουάριος 2020-Σεπτέμβριος 2020).....	23
Διάγραμμα 4.1 Φάσεις οικονομικού κύκλου	33

Εισαγωγή

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν την ραχοκοκαλιά της οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικές γιατί η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες βοηθάνε στην δημιουργία θέσεων εργασίας, στην ανάπτυξη της οικονομίας, ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση και γενικότερα εξασφαλίζουν την κοινωνική σταθερότητα. Τα τελευταία χρόνια οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είχαν αρχίσει να ανακάμπτουν αργά και σταθερά από την οικονομική κρίση του 2008. Ωστόσο μετά το ξέσπασμα της πανδημίας δημιουργήθηκε μια νέα πολυδιάστατη κρίση, οι επιπτώσεις της οποίας δυσκολεύουν την πορεία τους.

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία οι βασικότερες έννοιες που προσεγγίζονται είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, η τοπική ανάπτυξη, ο κορονοϊός (Covid-19), η επιχειρηματικότητα και καινοτομία και η οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα στα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν θα αναλυθούν τα εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται σημαντικές έννοιες και πληροφορίες που συνδέονται με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όπως είναι ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά τους, οι κατηγορίες τους, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα τους, οι διαφορές τους από τις μεγάλες επιχειρήσεις και οι πηγές χρηματοδότησης τους. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον ορισμό της τοπικής ανάπτυξης και παρουσιάζεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε κάθε περιοχή της Ελλάδας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται ο ορισμός του κορονοϊού (Covid-19), η ιστορική αναδρομή της πανδημίας και το πρώτο lock down που έγινε στην Ελλάδα. Επίσης παρουσιάζονται δύο έρευνες του Ινστιτούτου εργασίας της ΓΣΕΕ που εξηγούν πως έχει επηρεαστεί η οικονομία σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο μετά το ξέσπασμα της πανδημίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται ο ορισμός του επιχειρηματία, της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας και οι μορφές τους. Επίσης γίνεται αναφορά στα οφέλη της καινοτομίας, αλλά και στα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αυτής στις μικρές επιχειρήσεις.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο ορισμός και οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και οι οικονομικές διακυμάνσεις. Επίσης γίνεται αναφορά στην παγκόσμια οικονομική κρίση αλλά και στην οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε στη παρούσα πτυχιακή εργασία. Γίνεται αναφορά στη μέθοδο που έχει ακολουθηθεί για την συλλογή πληροφοριών και συγγραφή αυτής. Επίσης αναφέρονται οι σκοποί και τα ερευνητικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν, η δομή του ερωτηματολογίου και η επιλογή του δείγματος.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη από τους 8 φορείς της Κρήτης. Αρχικά γίνεται μια μικρή αναφορά στον κάθε φορέα, έπειτα συνοψίζονται οι απαντήσεις τους και στο τέλος γίνεται συνοπτική παρουσίαση των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουν τεθεί με βάση αυτές.

Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται συνοπτική αναφορά στα βασικότερα συμπεράσματα της έρευνας και έπειτα καταγράφονται προτάσεις και λύσεις σε ζητήματα που έχουν προκύψει από αυτήν. Επίσης στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται αναφορά στις δυσκολίες που αντιμετώπιστηκαν κατά την εκπόνηση και συγγραφή της παρούσας πτυχιακής εργασίας.

Κεφάλαιο 1: Μικρομεσαίες επιχειρήσεις

1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά ΜΜΕ

Από την 1^η Ιανουαρίου 2005 ισχύει ένας νέος ορισμός που αφορά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και θεσπίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στον ορισμό αυτόν περιλαμβάνεται ο αριθμός των εργαζομένων της επιχείρησης, ο ετήσιος κύκλος εργασιών ή το σύνολο του ισολογισμού της επιχείρησης. Μια επιχείρηση δύναται να καθορίσει σε τι βαθμό είναι πολύ μικρή, μικρή ή μεσαία. Αυτό μπορεί να συμβεί αν συγκρίνει τα στοιχεία της με τα όρια που έχουν καθοριστεί για τα 3 παραπάνω κριτήρια. Επομένως:

- Πολύ μικρές επιχειρήσεις είναι εκείνες που διαθέτουν λιγότερους από 10 εργαζόμενους με ετήσιο σύνολο ισολογισμού ή κύκλο εργασιών μικρότερο των 2 εκατομμυρίων ευρώ.
- Μικρές επιχειρήσεις είναι εκείνες που διαθέτουν λιγότερους από 50 εργαζόμενους με ετήσιο σύνολο ισολογισμού ή κύκλο εργασιών μικρότερο των 10 εκατομμυρίων ευρώ.
- Μεσαίες επιχειρήσεις είναι εκείνες που διαθέτουν λιγότερους από 250 εργαζόμενους με ετήσιο κύκλο εργασιών μικρότερο των 50 εκατομμυρίων ευρώ ή με ετήσιο σύνολο ισολογισμού μικρότερο των 43 εκατομμυρίων ευρώ. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

Πίνακας 1.1 Ταξινόμηση ΜΜΕ

Κατηγορία Επιχείρησης	Αριθμός εργαζομένων	Κύκλος εργασιών	Σύνολο ισολογισμού
Πολύ μικρές επιχειρήσεις	<10	<2.000.000	<2.000.000
Μικρές επιχειρήσεις	<50	<10.000.000	<10.000.000
Μεσαίες επιχειρήσεις	<250	<50.000.000	<43.000.000

Πηγή: (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, είναι ένας από τους πιο σημαντικούς τύπους επιχειρήσεων και ο αριθμός τους στην αγορά είναι αρκετά υψηλός, όπως και η προσφορά τους στην παραγωγική διαδικασία, που αυτό τις κάνει να αποτελούν αξιοσημείωτο παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις

για την ελληνική οικονομία έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί πέρα από τον μεγάλο αριθμό τους, συμβάλλουν σημαντικά στην απασχόληση εργατικού δυναμικού. Εκτός από τον ορισμό που προσδιορίστηκε πιο πάνω, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά. Αρχικά οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις ενδέχεται να δραστηριοποιούνται σε κλάδους όπως είναι το χονδρικό και το λιανικό εμπόριο, στην μεταποίηση, στον αγροτικό κλάδο, στην εστίαση κ.λπ. Ακόμα ενδέχεται να δραστηριοποιούνται σε παραδοσιακούς κλάδους όπου παράγουν αγαθά για τις εγχώριες και τοπικές αγορές, επιχειρήσεις που παράγουν μετά από συμβόλαια και συμφωνίες με άλλες επιχειρήσεις, όπως επίσης οι επιχειρήσεις που παράγουν για λογαριασμό τους και συνδέονται με το λιανικό εμπόριο. Άλλο χαρακτηριστικό τους είναι ότι το κεφάλαιο της επιχείρησης ανήκει σε μια ομάδα ατόμων ή αποκλειστικά σε ένα άτομο. Επιπλέον η επιχείρηση δεν διαθέτει ειδικό τμήμα έρευνας και ανάπτυξης και καλύπτει μόνο ένα μικρό μερίδιο της εγχώριας αγοράς. Ο επιχειρηματίας σε αυτό το μέγεθος επιχειρήσεων ταυτίζεται συχνά με τον διαχειριστή ή τον διευθυντή της επιχείρησης και δεν έχει έμπειρα διευθυντικά στελέχη. Τέλος η επιχείρηση συχνά είναι εντάσεως εργασίας, βασιζόμενη πιο πολύ στην εργασία και στην προσωπική εργασία και είναι αδύνατο να επηρεάσει τις τιμές της αγοράς. (Κορρές, 2015)

1.2 Κατηγορίες ΜΜΕ

1.2.1 Ανεξάρτητη επιχείρηση

Είναι η πιο συνηθισμένη περίπτωση και πρόκειται για μια επιχείρηση που δεν παίρνει μέρος σε άλλες επιχειρήσεις και αντίστοιχα καμία άλλη επιχείρηση δεν μετέχει σε αυτήν. Μια επιχείρηση θεωρείται ανεξάρτητη όταν:

- Δεν διαθέτει ποσοστό συμμετοχής που ανέρχεται στο 25% ή παραπάνω σε άλλη επιχείρηση.
- Ούτε κάποια άλλη επιχείρηση ή δημόσιος οργανισμός, ούτε πολλές επιχειρήσεις, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους, ή δημόσιοι οργανισμοί από κοινού (πέρα από ορισμένες εξαιρέσεις), έχουν στην κυριότητα τους ποσοστό 25% ή παραπάνω του κεφαλαίου της.
- Δεν εντάσσεται στην έννοια των «συνδεδεμένων επιχειρήσεων». Δηλαδή, δε συντάσσει η ίδια ενοποιημένους λογαριασμούς, αλλά ούτε και αποτελεί μέρος λογαριασμών μιας επιχείρησης, η οποία συντάσσει τέτοιου είδους λογαριασμούς. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

1.2.2 Συνεργαζόμενη επιχείρηση

Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι επιχειρήσεις που διατηρούν αξιοσημείωτες εταιρικές σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις σε χρηματοοικονομικά πλαίσια, χωρίς ωστόσο

η μία να έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει έμμεσα ή άμεσα την άλλη. Συνεργαζόμενες θεωρούνται οι επιχειρήσεις, οι οποίες εξαρτώνται εν μέρει η μία από την άλλη, αλλά δεν συνδέονται απόλυτα μεταξύ τους. Μια επιχείρηση είναι συνεργαζόμενη με μια άλλη, όταν:

- Η αιτούσα επιχείρηση συμμετέχει στην άλλη με ποσοστό μεταξύ 25% και λιγότερο του 50%.
- Η άλλη επιχείρηση παίρνει μέρος στην αιτούσα με ποσοστό μεταξύ 25% και λιγότερο του 50%.
- Η άλλη επιχείρηση δεν συμπεριλαμβάνεται στους ενοποιημένους λογαριασμούς που συντάσσει η αιτούσα βάσει της ενοποίησης, ενώ η τελευταία δεν λαμβάνει μέρος μέσω της ενοποίησης στους λογαριασμούς της άλλης ή γενικότερα σε μια επιχείρηση που συνδέεται με την άλλη. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

1.2.3 Συνδεδεμένη επιχείρηση

Η συγκεκριμένη κατηγορία σχετίζεται με την οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων που είναι μέρος μιας ομάδας, μέσω της έμμεσης ή άμεσης εξέτασης των δικαιωμάτων ψήφου ή την πλειοψηφία του κεφαλαίου. Όπως επίσης και μέσω των συμφωνιών ή σε κάποιες περιπτώσεις μέσω μετόχων φυσικών προσώπων ή μέσω της εξουσίας άσκησης κυρίαρχης επιρροής σε μια επιχείρηση. Αυτές οι επιχειρήσεις ανήκουν στις σπάνιες περιπτώσεις που είναι ευκολότερο να διακριθούν συγκριτικά με τις άλλες δύο κατηγορίες επιχειρήσεων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να αποφευχθεί η δυσκολία ερμηνείας από την πλευρά των επιχειρήσεων, καθόρισε αυτή την κατηγορία των επιχειρήσεων συμπεριλαμβάνοντας τις προϋποθέσεις που δίνονται από το πρώτο άρθρο της οδηγίας 83/349/ΕΟΚ του συμβουλίου που σχετίζεται με τους ενοποιημένους λογαριασμούς, το οποίο εφαρμόζεται εδώ και πολλά χρόνια. Κατά γενικό κανόνα μια επιχείρηση γνωρίζει με άμεσο τρόπο αν είναι συνδεδεμένη, εφόσον οφείλει σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία να συντάσσει ενοποιημένους λογαριασμούς ή περιλαμβάνεται μέσω ενοποίησης στους λογαριασμούς μιας επιχείρησης η οποία οφείλει να συντάσσει τέτοιους ενοποιημένους λογαριασμούς. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

1.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ΜΜΕ

1.3.1 Πλεονεκτήματα ΜΜΕ

Τα πλεονεκτήματα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που παρατηρούνται είναι τα παρακάτω:

- Δυνατότητα γρήγορης λήψης αποφάσεων και απουσία γραφειοκρατίας.

- Συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, συνεισφέροντας στο ΑΕΠ.
- Βοηθούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας.
- Είναι εύκολα προσαρμόσιμες στις συνθήκες αγοράς.
- Καλύπτουν πιο εύκολα τις ανάγκες των εξειδικευμένων αγορών.
- Παρέχουν ένα ευχάριστο εργασιακό περιβάλλον λόγω ευελιξίας και ομαδικότητας.
- Έχουν προσωπικές πελατειακές σχέσεις.
- Αποτελούν μέσο αυτό-ανάπτυξης, ατομικής επιτυχίας και έκφρασης της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας.
- Ενθαρρύνουν τη χρήση της τεχνολογίας και την καινοτομία που αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την επιβίωσή τους.
- Συμβάλλουν στην απασχόληση και ανάπτυξη των απομονωμένων περιοχών. (Τέφα, 2015) (Storey, Greene, Χασσιδ & Φαφάλιου, 2011)

1.3.2 Μειονεκτήματα ΜΜΕ

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις παρουσιάζουν τα παρακάτω μειονεκτήματα:

- Προσφέρουν μικρότερους μισθούς και λιγότερες πρόσθετες παροχές.
- Έχουν ελάχιστες εξωτερικές χρηματοδοτικές δυνατότητες.
- Η επωνυμία τους δεν έχει αξία πέρα από την αφοσίωση των καταναλωτών της τοπικής κοινωνίας.
- Αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στη διαχείριση και εκμετάλλευση των επενδυτικών προγραμμάτων.
- Δεν εφαρμόζουν νέες μεθόδους διοίκησης, διαχείρισης και μάρκετινγκ.
- Έλλειψη οργάνωσης της παραγωγής.
- Διαθέτουν περιορισμένες οικονομίες κλίμακας.
- Έλλειψη συνεργασιών.
- Μεγάλα ποσοστά θνησιμότητας (περισσότερο κατά τα πρώτα 3-5 έτη της λειτουργίας τους).
- Χαμηλή ρευστότητα και αποδοτικότητα. (Τέφα, 2015) (Storey, Greene, Χασσιδ & Φαφάλιου, 2011)

1.4 Οι διαφορές των μικρών επιχειρήσεων από τις μεγάλες επιχειρήσεις

Σε αυτή την ενότητα θα τονιστούν βασικές διαφορές των μικρών από τις μεγάλες επιχειρήσεις. Οι μικρές επιχειρήσεις εκτός από το μέγεθος τους διαφέρουν αρκετά σε πολλούς τομείς από τις μεγάλες επιχειρήσεις. Μια από τις βασικότερες διαφορές που παρατηρείται είναι στις πηγές χρηματοδότησης, καθώς οι μικρές επιχειρήσεις είναι περισσότερο ευνοημένες στις εσωτερικές πηγές χρηματοδότησης και όχι τόσο στις εξωτερικές, διότι υπάρχει ελλιπής πληροφόρηση. Από την άλλη πλευρά στις μεγάλες επιχειρήσεις δεν υπάρχουν προβλήματα πληροφόρησης και για τον λόγο αυτό

μπορούν να επιλέγουν από πολλές πηγές χρηματοδότησης. Σε μια μικρή επιχείρηση ο ιδιοκτήτης μπορεί να ελέγχει πιο εύκολα τι συμβαίνει. Για αυτό τον λόγο προσλαμβάνουν το προσωπικό τους μέσω άτυπων διαδικασιών σε σχέση με τις μεγάλες που χρησιμοποιούν τυπικές διαδικασίες. Σχετικά με την εσωτερική οργάνωση, οι μικρές επιχειρήσεις δεν χρειάζεται να αρχειοθετούν τις αποφάσεις του ιδιοκτήτη αφού μπορεί να ελέγχει με μεγαλύτερη ευκολία αν οι αποφάσεις του εκτελούνται. Κάτι τέτοιο στις μεγάλες επιχειρήσεις δεν υφίσταται. Εκεί η εσωτερική οργάνωση είναι διαδικαστική όπου ελέγχονται οι αποφάσεις των υψηλόβαθμων στελεχών από τα στελέχη του μεσαίου διοικητικού τμήματος.

Επιπλέον στις μεγάλες επιχειρήσεις σημειώνεται μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής με αποτέλεσμα να τις καθιστά απολύτως νομοταγείς, ενώ οι μικρές μπορεί να διαφεύγουν κάποιους νόμους. Όσον αφορά την επωνυμία, για τις μικρές επιχειρήσεις δεν είναι τόσο σημαντική όσο για τις μεγάλες αφού μπορεί να επηρεάσει θετικά τις πωλήσεις της και να δημιουργήσει αναγνωρισιμότητα και εμπιστοσύνη στους πελάτες προς αυτήν. Αναφορικά με την διοίκηση, ιδιοκτήτες των μικρών επιχειρήσεων μπορούν να είναι τα ίδια άτομα που την διευθύνουν σε αντίθεση με τις μεγάλες οι οποίες πιο συχνά ανήκουν σε οικονομικούς οργανισμούς ή σε ιδιώτες μέτοχους των οποίων την διοίκηση αναλαμβάνουν επαγγελματίες που έχουν λίγες μετοχές. Άλλες σημαντικές διαφορές που παρουσιάζονται επίσης είναι οι εξής:

- Ευελιξία των μικρών επιχειρήσεων γιατί δεν επωφελούνται από οικονομίες κλίμακας και ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πελάτη.
- Πρόβλημα εξωτερικής αβεβαιότητας για τις μικρές επιχειρήσεις έναντι των μεγάλων λόγω της μειωμένης δύναμης στην αγορά σε θέματα που αφορούν την τιμή.
- Πιο εύκολο για τις μικρές επιχειρήσεις να σταματήσει η εμπορική τους δραστηριότητα.
- Μικρότεροι μισθοί και παροχές στις μικρές επιχειρήσεις έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων.
- Οι επενδύσεις και το μετοχικό κεφάλαιο ανά εργαζόμενο είναι πολύ μεγαλύτερο στις μικρές απ' ότι στις μεγάλες επιχειρήσεις. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

1.5 Χρηματοδότηση ΜΜΕ

Η χρηματοδότηση είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες λειτουργίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν μέσα στην διάρκεια της ζωής τους δεν είναι ομοιογενή. Οι περισσότερες ΜΜΕ έχουν αρκετά μειωμένη ποσότητα κεφαλαίων και σημαντικές αδυναμίες προσφυγής σε μακροπρόθεσμο δανεισμό. Συνηθισμένο φαινόμενο είναι στην Ελλάδα οι ΜΜΕ να έχουν περιορισμένη πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα και στις κεφαλαιαγορές και αυτό ευθύνεται στον υψηλό κίνδυνο που τις διακρίνει, στην έλλειψη ικανοποιητικών εγγυήσεων, καθώς και στην οικογενειακή τους πτυχή. Η αναγκαιότητα κάλυψης του κεφαλαίου κίνησης των ΜΜΕ, οδηγεί συχνά τις τελευταίες στο να δανείζονται βραχυπρόθεσμα και να προμηθεύονται αγαθά επί πιστώσει. Επίσης ελάχιστες είναι οι ΜΜΕ που χρησιμοποιούν νέα χρηματοδοτικά προϊόντα, όπως είναι η σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring), το κεφάλαιο επιχειρηματικών συμμετοχών υψηλού κινδύνου (venture capital) και η χρηματοδοτική μίσθωση (leasing), ως εναλλακτικές λύσεις εύρεσης κεφαλαίων. Αυτού του είδους οι επιχειρήσεις

δυσκολεύονται αρκετά να αναπτύξουν επενδυτικά προγράμματα μεγάλης κάλυψης. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

1.5.1 Πηγές χρηματοδότησης ΜΜΕ

Οι πηγές χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων χωρίζονται σε εσωτερικές και εξωτερικές. Οι εσωτερικές πηγές περιλαμβάνουν:

- Την χρηματοδότηση από παρακρατηθέντα κέρδη (μη διανεμόμενα κέρδη).
- Την χρηματοδότηση του μετοχικού κεφαλαίου που επενδύεται από τον ιδρυτή.
- Την χρηματοδότηση από προσωπικά κεφάλαια των ιδιοκτητών ή των μετόχων και διευθυντικών στελεχών.

Οι εξωτερικές πηγές περιλαμβάνουν:

- Την χρηματοδότηση από επιχειρηματικούς αγγέλους (business angel financing).
- Την χρηματοδότηση με δανειακό κεφάλαιο από εμπορικές τράπεζες (μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα δάνεια).
- Την χρηματοδότηση με δανειακό κεφάλαιο μέσω τραπεζικής υπερανάληψης (overdraft financing).
- Την εμπορική πίστωση
- Την χρηματοδότηση του μετοχικού κεφαλαίου που επενδύεται από εξωτερικούς επενδυτές (οικογένεια και φίλους).
- Την χρηματοδότηση από συμμετοχικά επενδυτικά κεφάλαια υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου (venture capital financing).
- Την χρηματοδότηση από σύμβασηπρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring) και προεξόφληση τιμολογίων.
- Την χρηματοδοτική μίσθωση (leasing)
(Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

Σημαντικό κριτήριο για να επιλεγεί μια χρηματοδοτική πηγή για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, είναι η αναζήτηση ισορροπίας ανάμεσα στα ίδια και δανειακά κεφάλαια. Συγκεκριμένα μια επιχείρηση αναλαμβάνει το χρέος για να εξασφαλιστεί ότι η χρηματοδοτική δομή ενδείκνυται για την επιχείρηση. Οι σημαντικότερες διαφορές ανάμεσα στην χρηματοδότηση με την χρήση των δανειακών κεφαλαίων και στην χρηματοδότηση των ίδιων κεφαλαίων είναι ότι στην πρώτη περίπτωση των δανειακών κεφαλαίων, οι τράπεζες έχουν κάποιες απαιτήσεις όσον αφορά τις πληρωμές χρεολυσίων και τόκων, όπως επίσης και για την διασφάλιση του δανείου με περιουσιακά στοιχεία των επιχειρήσεων ή των διευθυντών - μετόχων.

Από την άλλη πλευρά οι επενδυτές των μετοχικών κεφαλαίων στην περίπτωση χρηματοδότησης των ίδιων κεφαλαίων με έκδοση κοινών μετοχών, αναλαμβάνουν όπως οι υπόλοιποι μέτοχοι το ρίσκο της αποτυχίας της εμπορικής λειτουργίας μιας επιχείρησης και ελπίζουν ότι με την συμμετοχή τους στην αύξηση των κερδών και με την πιθανή πώληση των μετοχών τους, να επωφεληθούν. Συνήθως οι επενδυτές συμμετοχικών κεφαλαίων υψηλού κινδύνου επενδύουν και σε πιο περίπλοκες μορφές επενδύσεων, επιπλέον του μεριδίου τους στις κοινές μετοχές μιας επιχείρησης. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

1.6 Μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τοπική ανάπτυξη

1.6.1 Τι είναι τοπική ανάπτυξη

Για να προσδιοριστεί η σημασία της τοπικής ανάπτυξης είναι απαραίτητο να διατυπωθούν οι όροι από τους οποίους αποτελείται, ξεκινώντας από την έννοια της ανάπτυξης. Η ανάπτυξη ορίζεται ως μια διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης που ακολουθείται από διαρθρωτικές μη ανατρέψιμες και μακροχρόνιες αλλαγές. Ο όρος τοπική δεν σχετίζεται μόνο με την συγκεκριμένη χωρική μονάδα, αλλά αφορά κάθε κατάσταση, λειτουργία ή μέθοδο που συμβαίνει με πρωτοβουλία ή που υποστηρίζεται από τους κατοίκους του τόπου. Επομένως η σημασία της τοπικής ανάπτυξης δεν σχετίζεται με την ανάπτυξη μιας ορισμένης χώρας, αλλά με την ανάπτυξη που συνδέεται με τοπικούς παράγοντες. Η τοπική ανάπτυξη είναι ένα είδος περιφερειακής ανάπτυξης στον οποίο τοπικοί παράγοντες (τοπικές επιχειρήσεις, τοπικοί φορείς και οργανισμοί, τοπική επιχειρηματικότητα και πρωτοβουλία) υποδεικνύουν τις κύριες λειτουργίες της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Οι τοπικοί παράγοντες σχετίζονται κυρίως με κοινωνικό-πολιτιστικά στοιχεία της τοπικής παραγωγής που συνδέονται με την διαδικασία ανάπτυξης. Όλες οι χωρικές ενότητες έχουν στην κατοχή τους ένα σύνολο πόρων (ανθρώπινων, οικονομικών, πολιτιστικών και θεσμικών) που συνθέτουν τη δυναμική της εσωτερικής ανάπτυξης τους. Σε τοπικό επίπεδο γίνεται διερεύνηση για να ενισχυθεί η καθορισμένη παραγωγική διάρθρωση, της επιχειρηματικής ικανότητας, της αγοράς εργασίας, των φυσικών πόρων, της πολιτικής και κοινωνικής βάσης, της κουλτούρας και παράδοσης, στα οποία μπορεί να βασιστεί η οικονομική τοπική ανάπτυξη και η ενίσχυση του βιώσιμου επιπέδου των κατοίκων. Με αυτό τον τρόπο χωρικές μονάδες με τοπικά μειονεκτήματα μπορούν να προβάλουν την ανάπτυξη τους μέσω της ανάπτυξης και τεχνογνωσίας της τοπικής επιχειρηματικής λειτουργίας. (Χριστοφάκης, 2000)

1.6.2 Οι Ελληνικές ΜΜΕ στις Ελληνικές Περιφέρειες

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν το 99,9% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα και το 99,8% στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Πίνακας 1.2). Ωστόσο, οι πολύ μικρές επιχειρήσεις είναι περισσότερες στην Ελλάδα (96,7%) σε σύγκριση με την ΕΕ (92,1%) που εκεί βρίσκονται περισσότερο οι μεγάλες επιχειρήσεις. Είναι προφανές ότι στην Ελλάδα οι ΜΜΕ είναι η ραχοκοκαλιά της οικονομίας καθώς αποτελούν επίσης τα 2/3 του συνόλου εργασίας. Η κατάρρευση αυτών των επιχειρήσεων της ελληνικής οικονομίας λόγω της κρίσης είναι κάτι παραπάνω από φανερό. Σε μόλις δύο χρόνια (σε σύγκριση με το 2011) 200.000 πολύ μικρές επιχειρήσεις έχουν κλείσει. Ο αριθμός των μικρών επιχειρήσεων που έκλεισαν είναι περίπου 7.000. Επίσης 300 μεσαίες και 20 μεγάλες επιχειρήσεις έκλεισαν. Ο Πίνακας 1.3 δείχνει τον αριθμό των επιχειρήσεων στην Ελλάδα για το 2013. Σχεδόν το ήμισυ της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα βασίζεται στην περιοχή της Αττικής (40,28%). Η περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας είναι δεύτερη με ποσοστό 16,53%. Στη συνέχεια είναι η περιοχή της Κρήτης με ποσοστό 5,98%. Τελευταία αλλά όχι λιγότερη σημαντική είναι η περιοχή

του Βορείου Αιγαίου (1,69%). Ο τελικός αριθμός των επιχειρήσεων είναι 202.983. (Χιρουχάκης, 2017)

Πίνακας 1.2 Αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων 2013

	Αριθμός (Ελλάδα)	%(Ελλάδα)	%(ΕΕ)
Πολύ μικρές	513.780	96,7%	92,1%
Μικρές	14.978	2,8%	6,6%
Μεσαίες	2.301	0,4%	1,1%
Μικρομεσαίες	531.059	99,9%	99,8%
Μεγάλες	378	0,1%	0,2%
Σύνολο	531.437	100,0%	100,0%

Πηγή: (Χιρουχάκης, 2017)

Πίνακας 1.3 Αριθμός επιχειρήσεων σε κάθε περιοχή 2013

Περιοχή	Αριθμός Επιχειρήσεων	Ποσοστό (%)
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	9.789	4,82
Κεντρική Μακεδονία	33.547	16,53
Δυτική Μακεδονία	4.552	2,24
Ήπειρος	5.739	2,83
Θεσσαλία	11.757	5,79
Νησιά Ιονίου	4.269	2,10
Δυτική Ελλάδα	10.620	5,23
Στερεά Ελλάδα	8.331	4,10
Αττική	81.757	40,28
Πελοπόννησος	9.817	4,84
Βόρειο Αιγαίο	3.433	1,69
Νότιο Αιγαίο	7.225	3,56
Κρήτη	12.147	5,98
Σύνολο	202.983	100

Πηγή: (Χιρουχάκης, 2017)

Κεφάλαιο 2: Κορονοϊός (Covid-19)

2.1 Ορισμός κορονοϊού (Covid-19)

Οι κορονοϊοί αποτελούν μια μεγάλη οικογένεια ιών, διαδεδομένοι σε πολλά είδη ζώων, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρώπων. Ενώ πολλοί από αυτούς δεν έχουν αρνητικές επιπτώσεις, μπορούν να δημιουργήσουν ασθένειες που μπορεί να είναι ένα απλό κρυολόγημα μέχρι και πιο σοβαρές ασθένειες όπως σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο (SARS). Ο ιός που είναι υπεύθυνος για την τρέχουσα πανδημία είναι ένα νέο στέλεχος που δεν είχε ποτέ πριν επηρεάσει τους ανθρώπους. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) έδωσε στην ασθένεια το επίσημο όνομα Covid-19, (συντομογραφία του Coronavirus Disease-2019), ενώ η Παγκόσμια Επιτροπή Ταξινόμησης των Ιών (ICTV) απέδωσε το επίσημο όνομα SARS-CoV-2 (σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο κορονοϊού τύπου 2) στον ιό που προκαλεί η ασθένεια.

Το όνομα αυτό επιλέχθηκε επειδή ο ιός συνδέεται γενετικά με τους κορονοϊούς που είναι υπεύθυνοι για την εμφάνιση του SARS. Αυτοί οι δύο ιοί σχετίζονται αρκετά μεταξύ τους αλλά ο SARS-CoV-2 είναι περισσότερο μεταδοτικός από τον SARS. Ο νέος κορονοϊός μπορεί να δημιουργήσει ήπια συμπτώματα όπως βήχα, πυρετό και πονόλαιμο ή πιο σοβαρά συμπτώματα όπως πνευμονία, σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο και νεφρική ανεπάρκεια. Ενώ τα περισσότερα από τα μολυσμένα άτομα θα αναρρώσουν, πολλά απαιτούν νοσοκομειακή περίθαλψη και για μια μειονότητα, η νόσος αυτή μπορεί να οδηγήσει και σε θάνατο. (World Wildlife Fund, 2020)

2.2 Ιστορική αναδρομή πανδημίας

Η πόλη Ουχάν της επαρχίας Χουμπέι τον Δεκέμβριο του 2019 έγινε το επίκεντρο μιας επιδημίας σχετιζόμενης με πνευμονία άγνωστης αιτιολογίας σε παγκόσμια διάσταση. Στις αρχές του 2020 επιστήμονες από την Κίνα απομόνωσαν τον νέο αυτόν κορονοϊό από την ομάδα που νοσούσε στην Ουχάν. Θεωρείται ότι η επιδημία αυτή άρχισε από τοπική αγορά άγριων βρώσιμων και θαλασσινών ζώων. Τον Φεβρουάριο του 2020 ο κορονοϊός αυτός έγινε και επίσημα γνωστός ως coronavirus 2 (SARS-CoV-2) και αποτελεί έναν νέο ιό που δημιουργεί την ασθένεια Covid-19. Η ασθένεια αυτή, μέσα σε 30 ημέρες, μεταδόθηκε και σε άλλες περιοχές της Κίνας, της Ασίας, της Αμερικής, της Αυστραλίας και της Ευρώπης από ταξιδιώτες, με συνέπεια ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) να χαρακτηρίσει το φαινόμενο αυτό ως πανδημία. Όπως διαπιστώνεται, η θνησιμότητα συγκριτικά με το φύλο, την ηλικία και το υποκείμενο νόσημα μπορεί να διαφέρει. Οι άνδρες μπορούν να προσβληθούν 51,4% περισσότερο συγκριτικά με τις γυναίκες. Οι περισσότερες περιπτώσεις που αφορούσαν νέους ανθρώπους ήταν ελαφρές. Ωστόσο τα άτομα άνω των 60 ετών με υποκείμενα νοσήματα, φαίνεται να κινδυνεύουν περισσότερο από τη νόσο αυτή. (m.naftemporiki.gr, 2020)

2.3 Η περίπτωση της Ελλάδας

Το πρώτο κρούσμα κορονοϊού στην Ελλάδα έκανε την εμφάνισή του στις 26 Φεβρουαρίου του 2020 με αποτέλεσμα μέχρι τα μέσα Μαρτίου η νόσος να έχει εξαπλωθεί σε αρκετές περιοχές της χώρας. Για τον λόγο αυτό στις 11 Μαρτίου η κυβέρνηση, για να περιορίσει την εξάπλωση της νόσου, επέβαλε καραντίνα σε όλη την Ελλάδα, ξεκινώντας με το κλείσιμο των σχολείων και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμών και συνέχισε σταδιακά με το κλείσιμο όλων των επιχειρήσεων και των καταστημάτων λιανικής (εστιατόρια, καφετέριες, ξενοδοχεία, καταστήματα ρούχων και υποδημάτων, θέατρα, κινηματογράφους, βιβλιοπωλεία κ.λπ.) εκτός από τα φαρμακεία, τα καταστήματα τροφίμων και τα βενζινάδικα. Επίσης απαγορεύτηκαν οι συγκεντρώσεις σε δημόσιους και σε ιδιωτικούς χώρους, οι χώροι λατρείας έκλεισαν και επιβλήθηκε μια γενική καραντίνα στον πληθυσμό στις 23 Μαρτίου σε συνδυασμό με μια μαζική εκστρατεία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης που καλούσε τους ανθρώπους να μείνουν στο σπίτι. Η καμπάνια «Stay Home» έγινε ένα τυπικό μοτίβο σε κάθε εφημερίδα, τηλεοπτικό κανάλι και ηλεκτρονικό μέσο.

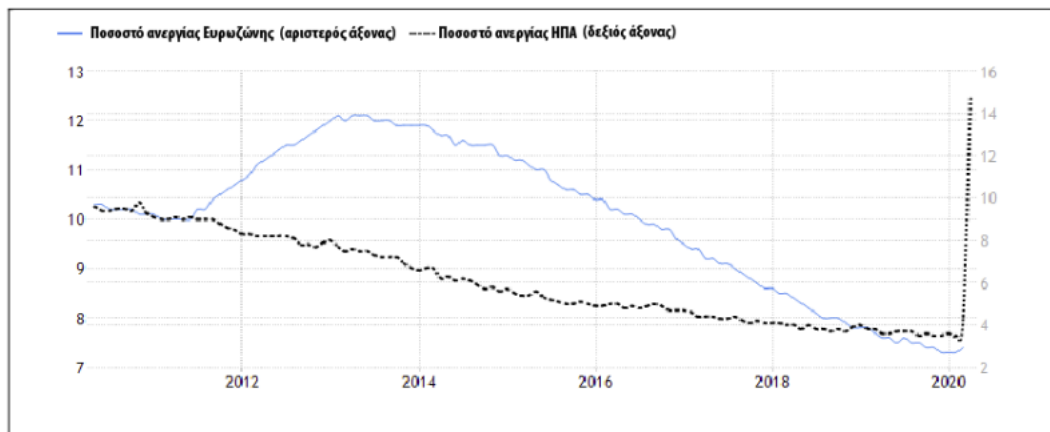
Η ενημέρωση για τον Covid-19 ήταν η 24ωρη ρουτίνα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ο πληθυσμός δεν επιτρεπόταν να κυκλοφορεί εκτός ορισμένων περιπτώσεων όπως να πάει στον γιατρό, για προμήθεια τροφίμων και για μια σύντομη άσκηση σε μικρή απόσταση από το σπίτι του. Αυτές οι «παραβιάσεις της καραντίνας» ήταν υπό τον αυστηρό έλεγχο της αστυνομίας, η οποία έλεγχε τα δελτία ταυτότητας και τα σχετικά έγγραφα άδειας για να δει αν οι πολίτες είχαν πράγματι έναν από τους παραπάνω λόγους για να βγουν από το σπίτι. Η λεγόμενη «καραντίνα» κράτησε έξι εβδομάδες (42 ημέρες) αλλά οι περιορισμοί στην κυκλοφορία μεγάλων αποστάσεων και το οικονομικό κλείσιμο διήρκεσαν τουλάχιστον για δύο μήνες και η πλήρης έξοδος δεν αναμενόταν να πραγματοποιηθεί πριν από το τέλος του Ιουνίου. Η Ελλάδα ήταν η χώρα που έλαβε τα πιο αυστηρά μέτρα από οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας. (Gavalas, 2020)

2.4 Covid και οικονομία

Με βάση το δελτίο οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, όλες οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι η οικονομική κρίση που δημιουργήθηκε από την πανδημία του Covid-19, δεν θα είναι ίδια από εκείνη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007, αλλά θα έχει μεγαλύτερο αρνητικό αντίκτυπο σε όλη την παγκόσμια οικονομία. Οι δυσάρεστες προβλέψεις αυτές βασίζονται στο γεγονός ότι οι επιδράσεις της υγειονομικής κρίσης έβλαψαν σημαντικά την οικονομία που αρκετά χρόνια τώρα έχει μειωμένους ρυθμούς ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο. Υπάρχει μεγάλη ανησυχία για τις επιδράσεις που υπάρχουν στην οικονομική ανισότητα, στην ανεργία και στη διεύρυνση των αβέβαιων μορφών εργασίας. Σύμφωνα με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) διαπιστώνεται μία σημαντική ελάττωση στις ώρες εργασίας, σε παγκόσμιο επίπεδο, εξαιτίας της πανδημίας, που είναι και μία από τους κύριους λόγους της κρίσης που υπάρχει στη προσφορά και στη ζήτηση. Επίσης σύμφωνα με την ΔΟΕ σχεδόν 1,6 δισεκατομμύρια εργατικού προσωπικού στην ανεπίσημη οικονομία απειλούνται άμεσα από την καταστροφή του βιώσιμου επιπέδου τους. Η ΔΟΕ υπολογίζει ότι το δεύτερο τρίμηνο του 2020 θα υπάρξει μεγάλη μείωση που μπορεί να φτάσει το 10,5% σε σχέση με τα επίπεδα που υπήρχαν πριν από την κρίση

όσον αφορά τις ώρες εργασίας. Η μείωση αυτή θα έχει ως αποτέλεσμα να χαθούν 305 εκατομμύρια θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης.

Η ανάλογη κάμψη για την Ευρώπη σε εργασιακές ώρες, εκτιμάται στο 11,8%, με το ποσοστό της ανεργίας να αυξάνεται στο 7,4% τον Μάρτιο έναντι 7,3% τον Φεβρουάριο. Η μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας, λόγω της πανδημίας, έχει σημειωθεί στις ΗΠΑ, όπου τον Φεβρουάριο από 4,4% εκτοξεύθηκε τον Μάρτιο στο 14,7% (βλ. Διάγραμμα 2.1). Τον πρώτο μήνα της κρίσης, σύμφωνα με την ΔΟΕ, σημειώθηκε μείωση κατά μέσο όρο 60% στους μισθούς των εργαζομένων της άτυπης οικονομίας παγκοσμίως. Ευπαθείς φαίνεται να είναι οι εργαζόμενοι με άτυπες μορφές εργασίας από τους 3,3 δισεκατομμύρια ανθρώπους που αποτελούν το διεθνές εργατικό δυναμικό, διότι δεν έχουν πρόσβαση σε ικανοποιητική ιατροφαρμακευτική φροντίδα ή τα κατάλληλα μέσα να δουλέψουν από το σπίτι, όπως επίσης και προστασία σε επίπεδο μέριμνας. Σύμφωνα και με το Eurofound, υπάρχει παγκόσμια ανησυχία ότι η τηλεργασία, η εργασιακή ανασφάλεια και οι ευέλικτες μορφές εργασίας, θα δημιουργήσουν μια καινούργια εργασιακή κανονικότητα (Πίνακας 2.1). Η έλλειψη στα εισοδήματα, που θα ακολουθήσει, θα χειροτερέψει επιπλέον το ήδη μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει στην οικονομική ανισότητα. Ακόμη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δείχνει να ανησυχεί για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στα πιο φτωχά και ευαίσθητα στρώματα της κοινωνίας, διότι επηρεάζει περισσότερο τους εργαζόμενους με χαμηλή εξειδίκευση. (INE ΓΣΕΕ, 2020)

Διάγραμμα 2.1 Μεταβολή πτωτικής τάσης ανεργίας στην Ευρώπη και εκτίναξή της σε ΗΠΑ

Πηγή: (INE ΓΣΕΕ, 2020)

Πίνακας 2.1 Έρευνα Eurofound σε εργαζόμενους για τις επιδράσεις της πανδημίας

Χώρες	Μείωση ωρών εργασίας (%)	Απώλεια θέσης εργασίας (%)	Ξεκίνημα εργασίας στο σπίτι (%)	Φόβος απόλυσης το επόμενο τρίμηνο (%)	Ποσοστό (%) εργαζομένων με τηλεργασία (2015)
Ελλάδα	66,2	46,5	26	23,6	10
Γαλλία	60	29,8	37,2	13,2	26
Ιταλία	58,9	34,3	40,8	20,9	8
Ισπανία	52	30,7	30,2	19,8	16
Πορτογαλία	46	29,3	38,3	22,4	11
Κύπρος	60,5	44,1	33,2	17	17
Ιρλανδία	46,1	31,6	43,4	15	22

Πηγή: (INE ΓΣΕΕ, 2020)

2.5 Covid και τοπική οικονομία

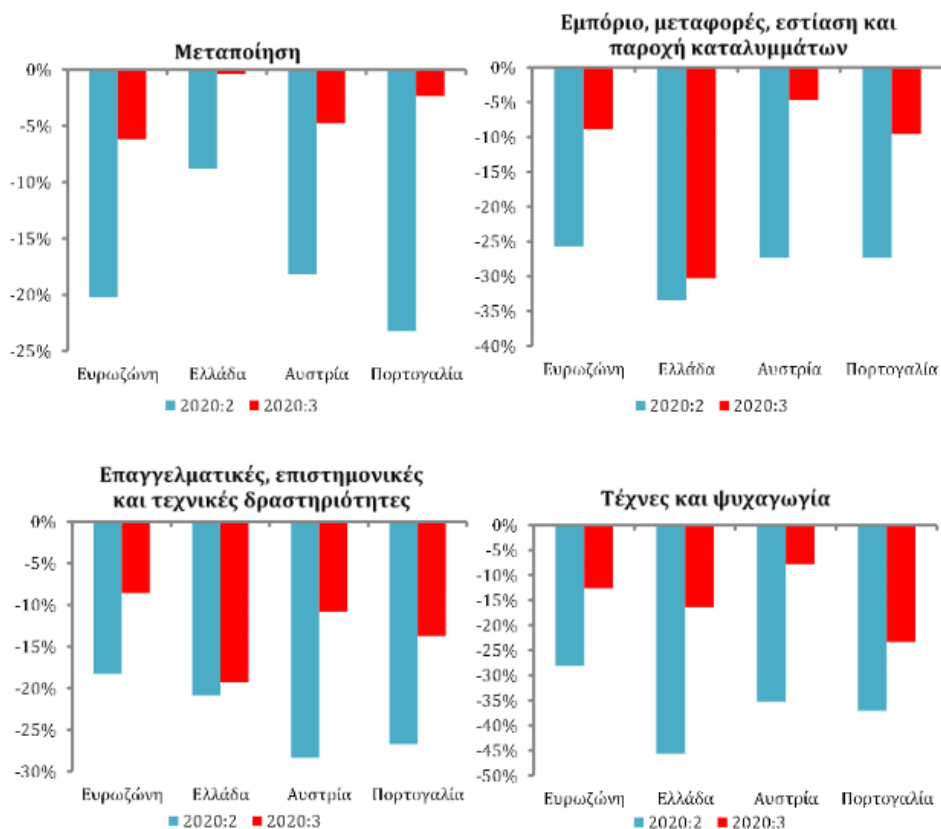
Το ξέσπασμα της πανδημίας επηρέασε σημαντικά και την οικονομία της Ελλάδας. Με βάση το δελτίο οικονομικών εξελίξεων που δημοσίευσε το ΙΝΕ της ΓΣΕΕ, η πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση για την μείωση εξάπλωσης της νόσου, δημιουργήσε σημαντικές αποσταθεροποιητικές επιδράσεις σε κύρια συστήματα της οικονομίας και ειδικότερα στην αγορά εργασίας. Το 2020 σε σχέση με το 2019 σημειώθηκε μείωση των μισθών και των εισοδημάτων, μείωση στην απασχόληση, στην κατανάλωση, στις εξαγωγές και στις επενδύσεις και αύξηση στο δημόσιο έλλειμμα και το χρέος. Σχετικά με τη διάρθρωση της παραγωγής, παρουσιάστηκε ποσοστιαία μεταβολή σε συγκεκριμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας συγκριτικά με τον μέσο όρο της Ευρώπης και συγκεκριμένα κράτη-μέλη της (Διάγραμμα 2.2).

Συγκεκριμένα η μεταποίηση στην Ελλάδα, ήταν πιο ανθεκτική σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, διότι εμφάνισε την πιο μικρή μείωση τόσο το β' όσο και το γ' τρίμηνο του 2020. Ακόμα, στην Ελλάδα η μείωση της οικονομικής λειτουργίας στον κλάδο του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, της εστίασης, των ξενοδοχειακών μονάδων και των μεταφορών κατά την διάρκεια του β' και γ' τριμήνου είναι η πιο υψηλή σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενώ συγκεκριμένα το γ' τρίμηνο αυξάνεται αρκετά η απόκλιση από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρώπης, αφού η μείωση στην Ελλάδα φτάνει στο 30%. Το ίδιο αξιοσημείωτη ήταν και η μείωση που υπήρξε στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στον κλάδο των επιστημονικών, των τεχνικών και επαγγελματικών δραστηριοτήτων.

Συγκεκριμένα, ενώ στην Ελλάδα το β' τρίμηνο η μείωση της οικονομικής λειτουργίας σε αυτούς τους κλάδους ήταν σχεδόν ίδια με αυτή της Ευρώπης (21% στην Ελλάδα και 18% στην Ευρώπη), το γ' τρίμηνο η χαμηλή δυναμική για την Ελλάδα παραμένει σχεδόν αμετάβλητη (-19% συγκριτικά με το ανάλογο τρίμηνο του 2019), ενώ στην Ευρώπη η υποχώρηση είναι πολύ πιο ήπια. Τέλος, ο κλάδος που παρουσίασε τη πιο μεγάλη πτώση της λειτουργίας του είναι εκείνος της ψυχαγωγίας και των τεχνών με

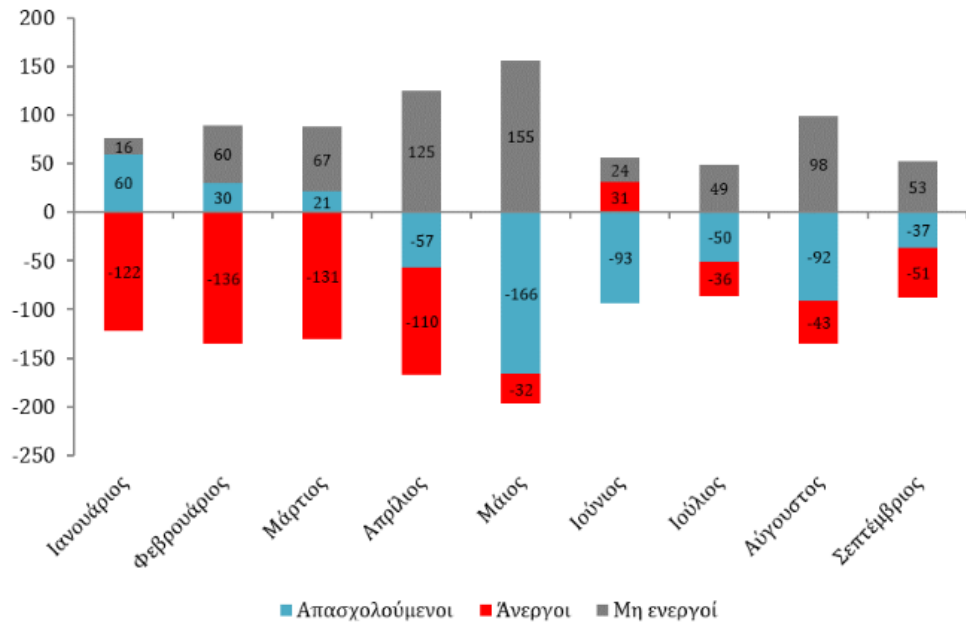
την μείωση σε ετήσια βάση να ισούται με 46% το β' τρίμηνο και 16% το γ' τρίμηνο. Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας στην απασχόληση είχε ως αποτέλεσμα την ετήσια μεταβολή των απασχολούμενων, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών (Διάγραμμα 2.3).

Συγκεκριμένα, τους μήνες ανάμεσα στον Ιούνιο και Σεπτέμβριο του 2020, η απασχόληση ήταν πιο χαμηλή κατά 68 χιλιάδες άτομα, εκ των οποίων κάποιοι απολύθηκαν, ενώ κάποιοι άλλοι τέθηκαν σε αναστολή εργασίας. Το γ' τρίμηνο του 2020 3,35 εκατομμύρια άτομα δούλεψαν περισσότερες ώρες εργασίας από το φυσιολογικό ωράριο, εκ των οποίων το 37,1% δούλεψε παραπάνω από 48 ώρες την εβδομάδα. Επομένως, η χαλάρωση των μέτρων για την μείωση διασποράς του ιού το γ' τρίμηνο και η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας συγκριτικά με το β' τρίμηνο, δεν δημιούργησαν μεγάλη αύξηση στην απασχόληση, αλλά περισσότερο οδήγησαν στην αύξηση του εργασιακού χρόνου. Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο στους κλάδους που αφορούν τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, τη μεταποίηση και τη διαχείριση υδάτινων πόρων, παροχής νερού, ηλεκτρικού ρεύματος κ.λπ. Σε αυτούς τους κλάδους το ποσοστό των εργαζομένων που δούλεψαν παραπάνω ώρες υπερβαίνει το 90%. (INE ΓΣΕΕ, 2021)

Διάγραμμα 2.2 Ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή της πραγματικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε συγκεκριμένους κλάδους στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και σε συγκεκριμένα κράτη-μέλη (2020:2-2020:3, σταθερές τιμές 2015)

Πηγή: (INE ΓΣΕΕ, 2021)

Διάγραμμα 2.3 Ετήσια μεταβολή απασχολούμενων, ανέργων και οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού σε χιλ. άτομα (Ιανουάριος 2020-Σεπτέμβριος 2020)

Πηγή: (INE ΓΣΕΕ, 2021)

Κεφάλαιο 3: Επιχειρηματικότητα και καινοτομία

3.1 Ορισμός επιχειρηματικότητας και επιχειρηματία

Επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία που περιέχει όλες εκείνες τις ενέργειες και λειτουργίες που σχετίζονται με την ανακάλυψη ευκαιριών και την ανάπτυξη μιας διαδικασίας που θα τις αξιοποιεί. Πρόκειται για μια προσέγγιση της διοίκησης που αρχικά αναγνωρίζει τις ευκαιρίες της και ολοκληρώνεται με την εκμετάλλευσή τους. Η επιχειρηματικότητα παράγει αξίες για τους καταναλωτές ή για άλλες παραγωγικές μονάδες, αναλαμβάνει επιχειρηματικό ρίσκο, μετατρέπει τις εισροές σε προϊόντα ή υπηρεσίες, συνδυάζει νέους συντελεστές παραγωγής και συνεισφέρει στην οικονομική πρόοδο της επιχείρησης.

Ως επιχειρηματίας μπορεί να οριστεί το άτομο το οποίο έχει μια μικρή επιχείρηση (π.χ. ένα μανάβικο ή ένα καθαριστήριο) ή το άτομο που μπορεί να είναι ιδιοκτήτης μιας μεγάλης επιχείρησης (π.χ. TITAN, Τράπεζα Πειραιώς κ.ά.). Επίσης ο όρος του επιχειρηματία χρησιμοποιείται αν αυτό το άτομο δημιούργησε ή κληρονόμησε την επιχείρηση ή αν επιβιώνει απλά με αυτή την επιχείρηση ή αν επιδιώκει την περαιτέρω ανάπτυξη της. Προσόν του επιχειρηματία είναι να εντοπίζει μια ευκαιρία και να δημιουργεί μια οργάνωση που να την αξιοποιεί, όπως επίσης να αναλαμβάνει κινδύνους και δράση σε γεγονότα που τα θεωρεί ευκαιρίες, σε αντίθεση με άλλους που τις θεωρούν προβλήματα ή απειλές. (Σαρμανιώτης, 2012)

Κάποιοι οικονομολόγοι και επιστήμονες διατύπωσαν την άποψη τους για την επιχειρηματικότητα ως εξής:

Ο **Rumelt (1987)**, όρισε την «Επιχειρηματικότητα» ως την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, υπό το πρίσμα ότι δημιουργήθηκαν εκ νέου με πρωτότυπο τρόπο, περιλαμβάνοντας στοιχεία καινοτόμα, χωρίς να αντιγράφουν μία επιχείρηση που υφίσταται ήδη.

Ο **Timmons (1997)**, υποστήριξε ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια λογική, ένα είδος συλλογισμού και δραστηριοποίησης που θέτει στο κέντρο του ενδιαφέροντος την εκμετάλλευση οποιασδήποτε ευκαιρίας, ολιστικό στην προσέγγιση του και το οποίο εξισορροπείται μέσω της άσκησης ηγεσίας.

Ο **Drucker (1985)**, ανέφερε ότι η επιχειρηματικότητα συνιστά μία ενέργεια με στοιχεία νεωτεριστικά, που ενδυναμώνει με νέο δυναμικό τους ήδη υφιστάμενους πόρους. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

3.2 Μορφές επιχειρηματικότητας

3.2.1 Νεοφυής επιχειρηματικότητα

Η νεοφυής επιχειρηματικότητα συνδέεται άμεσα με τις επιχειρήσεις εκείνες που βρίσκονται στα πρώιμα στάδια της λειτουργίας τους και συνήθως στοχεύουν στην

επίλυση ενός σημαντικού ζητήματος με ένα καινοτόμο αγαθό ή υπηρεσία. Συνήθως οι επιχειρήσεις αυτές είναι νέες, μικρές και μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τον ιδρυτή της επιχείρησης ή από ομάδα επενδυτών που πιστεύουν στην ιδέα του ιδρυτή ή της επιχείρησης. Οι επιχειρήσεις αυτές ξεκινούν συνήθως μόνο με ένα σχέδιο και μια ιδέα που θα μπορούσαν να επιλύσουν ένα σημαντικό πρόβλημα ή να καλύψουν ένα επιχειρηματικό κενό που υπάρχει στην αγορά. Αυτές οι επιχειρήσεις συνήθως μπορούν να αναπτυχθούν με έναν από τους δύο τρόπους χρηματοδότησης, όπως η χρηματοδότηση επενδυτή ή χρηματοδότηση χρέους. Πολλές νεοσύστατες επιχειρήσεις μπορούν να επιλύσουν μια ανάγκη στην κοινωνία και να προσελκύσουν επενδυτές λόγω της ευκαιρίας ανάπτυξης. Κάποιοι επιχειρηματίες, όμως, προσπαθούν να προσελκύσουν νέους επενδυτές και δεν επιθυμούν να ελαττώσουν την ιδιοκτησία τους, επομένως επιλέγουν τη χρηματοδότηση χρέους. (myaccountingcourse.com)

3.2.2 Πράσινη επιχειρηματικότητα

Επίκεντρο της στρατηγικής της πράσινης επιχειρηματικότητας είναι να προστατεύει τη φύση και το περιβάλλον. Είναι φιλική τόσο με το περιβάλλον, όσο και με τα αγαθά ή τις υπηρεσίες που παράγει, αλλά και με τις μεθόδους παραγωγής. Οι φυσικοί πόροι που αξιοποιούνται στην πράσινη επιχειρηματικότητα πηγάζουν από τον αέρα, τη θάλασσα και τη γη. Επομένως αν υπάρξει μείωση αυτών σε παγκόσμιο επίπεδο, θα περιοριστεί σημαντικά η ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Σκοπός της πράσινης επιχειρηματικότητας είναι να καλύψει τις πραγματικές ανάγκες του καταναλωτή. Δεν παράγει μόνο αγαθά, αλλά επικεντρώνεται και στην προσφορά ποιοτικών υπηρεσιών. Η αξία των αγαθών για τον καταναλωτή δεν βρίσκεται απαραίτητα στο αντικείμενο, αλλά στην ικανοποίηση που πηγάζει από την χρήση του και η πράσινη επιχειρηματικότητα αναζητά λύσεις για την κάλυψη των αναγκών αυτών. Με λίγα λόγια οι πράσινες επιχειρήσεις παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες που κάνουν καλύτερη τη ζωή των ανθρώπων. (Εθνικό Παρατηρητήριο, 2010)

3.2.3 Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Μια διακριτή μορφή επιχειρηματικότητας αποτελεί η κοινωνική επιχειρηματικότητα, η οποία στόχο έχει να πετύχει ένα κοινωνικό σκοπό δημιουργώντας κοινωνική αξία. Σκοπός της είναι να επιλύσει σημαντικά ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση, την προστασία του περιβάλλοντος, την φτώχεια, την προσφορά υπηρεσιών υγείας, τους υδάτινους πόρους, την ενέργεια κλπ. Η μορφή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μπορεί να είναι τόσο κερδοσκοπική όσο και μη κερδοσκοπική, χωρίς να μεταβάλλεται ο τελικός στόχος της που είναι η υλοποίηση ενός κοινωνικού σκοπού. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργούνται από ανθρώπους με επιμονή και όραμα να επιτύχουν το στόχο της κοινωνικής αλλαγής και να βρουν λύσεις με διάρκεια. Τα άτομα αυτά εφαρμόζουν στην δραστηριότητα των οργανισμών τους, βασικές αρχές της επιχειρηματικότητας. (aueb.gr)

3.2.4 Γυναικεία επιχειρηματικότητα

Ζήτημα εδώ και αρκετά χρόνια αποτελεί η αποδοχή από όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να βρεθεί ένας κοινός ορισμός για την γυναικεία επιχειρηματικότητα. Δεν υπάρχει μια κοινή άποψη ανάμεσα σε όλα τα κράτη μέλη για έναν συγκεκριμένο ορισμό. Ωστόσο, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η γυναικεία επιχειρηματικότητα σχετίζεται με επιχειρήσεις όπου μία γυναίκα έχει στην κατοχή της το μεγαλύτερο ποσοστό, συγκεκριμένα το 51%, της περιουσίας, ενώ παράλληλα γυναικεία υπόθεση αποτελεί και η διεύθυνση της επιχείρησης. Στις περισσότερες χώρες του κόσμου αυξάνεται συνεχώς η συμβολή των γυναικών στην οικονομική δραστηριότητα. Επίσης για πολλές χώρες, η παρότρυνση των γυναικών να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα, αποτελεί το αποτέλεσμα πολιτικών που σκοπό έχουν, τόσο την εξέλιξη του επιχειρηματικού τους δυναμικού και την εξάλειψη της ανεργίας, όσο και την προβολή των συνθηκών ανάμεσα στα δύο φύλα. (quantum.gr)

3.3 Η έννοια της καινοτομίας

Ως καινοτομία ορίστηκε η νέα εφαρμογή μιας προϋπάρχουσας εφεύρεσης που μπορεί να επιλύσει ένα εμπορικό πρόβλημα. Σε μια προσπάθεια να γίνει κατανοητό τι δημιουργεί μεταβολές σε περίπτωση που υπάρχει ισορροπία στον τομέα της οικονομίας, βρέθηκαν στο επίκεντρο ο ρόλος που έχει η καινοτομία και οι μεταβολές που αυτή επιφέρει. Οι μεταβολές αφορούσαν την εισαγωγή ενός νέου αγαθού ή νέου τρόπου παραγωγής με α) την είσοδο στη νέα αγορά, β) τη δημιουργία νέας επιχείρησης σε έναν κλάδο και γ) την κατάκτηση νέων πηγών προμήθειας πρώτων υλών ή ημι-παραγόμενων αγαθών. Λίγο αργότερα, στην σημασία της «καινοτομίας» ενσωματώθηκε οτιδήποτε πραγματοποιείται με διαφορετική μέθοδο στα πλαίσια της οικονομικής ζωής.

Στη σημερινή εποχή, στο πεδίο έρευνας της οργανωτικής καινοτομίας, υπάρχει ένα εύρος προσεγγίσεων. Συγκεκριμένα, ως «καινοτομία» μπορεί να χαρακτηριστεί ένα καινούργιο προϊόν ή υπηρεσία, ένα νέο διοικητικό σύστημα ή μία νέα τεχνολογική παραγωγική διαδικασία, νέο πρόγραμμα ή νέο σχέδιο που απευθύνεται στα άτομα ή στους πελάτες μιας επιχείρησης. Επιπλέον ως «καινοτομία» μπορεί να θεωρηθεί η απόκτηση ενός παραγόμενου ή αγορασμένου μηχανήματος και η υιοθέτηση μιας πολιτικής, ενός συστήματος, μιας διαδικασίας, ενός προγράμματος, ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας που θεωρούνται ως νέα από μια επιχείρηση. Σε γενικό πλαίσιο, «καινοτομία» είναι η δημιουργία και η εφαρμογή μιας καινούργιας ιδέας, ένα σχήμα που μεταβάλλει την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων ή μία μοναδική προσέγγιση. (Σαλαβού, 2013)

3.4 Μορφές καινοτομίας

3.4.1 Καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας

Η καινοτομία προϊόντος αφορά νέα προϊόντα ή υπηρεσίες με σκοπό την ικανοποίηση ενός καταναλωτή ή μιας ανάγκης που υπάρχει στην αγορά (π.χ. η παραγωγή ενός αναψυκτικού σε διαφορετικές γεύσεις ή παραγωγή κατεψυγμένων μανιταρομπουκιών από εταιρεία παραγωγής φρέσκων μανιταριών), ενώ η καινοτομία διαδικασίας αφορά νέα στοιχεία (μηχανήματα, πρώτες ύλες, μηχανισμούς ροής δεδομένων, προδιαγραφές έργου) που εισάγονται για να παραχθεί ένα προϊόν ή να γίνει προσφορά μιας υπηρεσίας (π.χ. η υιοθέτηση διαδικασίας αμφίδρομης επικοινωνίας τμημάτων πωλήσεων και πιστωτικού ελέγχου ή η υιοθέτηση μιας μεθόδου που αξιολογεί το ανθρώπινο δυναμικό). (Σαλαβού, 2013)

3.4.2 Διοικητική και τεχνική καινοτομία

Η διάκριση ανάμεσα σε διοικητική και τεχνική καινοτομία είναι σημαντική γιατί συνδέεται με την κοινωνική δομή και την τεχνολογία. Η τεχνική ή τεχνολογική καινοτομία αφορά προϊόντα, υπηρεσίες και μεθόδους παραγωγής που συνδέονται με τις κύριες λειτουργίες μιας επιχείρησης, οι οποίες είναι αποτέλεσμα από την χρήση ενός νέου εργαλείου, μηχανήματος, συστήματος ή νέας τεχνικής. Δημιουργεί αλλαγές είτε στα προϊόντα και στις υπηρεσίες είτε στην μέθοδο με την οποία παράγονται τα προϊόντα και προσφέρονται οι υπηρεσίες (π.χ. η υιοθέτηση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή η υιοθέτηση αυτόματου συστήματος διαχείρισης αποθεμάτων).

Η διοικητική καινοτομία συνδέεται με την οργανωτική δομή και τις διαδικασίες που σχετίζονται έμμεσα με τις κύριες λειτουργίες μιας επιχείρησης και πιο άμεσα με το μάντζεμντ. Η διοικητική καινοτομία επηρεάζει το κοινωνικό σύστημα μιας επιχείρησης, το οποίο περιλαμβάνει τους κανόνες, τους ρόλους, τις διαδικασίες και τις δομές που συνδέονται με το περιβάλλον και τα άτομα μιας επιχείρησης (π.χ. η δημιουργία εμπορικού τμήματος με συνένωση των τμημάτων μάρκετινγκ και πωλήσεων ή η δημιουργία τμήματος έρευνας και ανάπτυξης). (Σαλαβού, 2013)

3.4.3 Ριζική και οριακή καινοτομία

Η καινοτομία σχετικά με τον βαθμό της αλλαγής που επιφέρει στις υπάρχουσες πρακτικές μιας επιχείρησης, μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε ριζική και οριακή καινοτομία. Η ριζική καινοτομία δημιουργεί θεμελιώδεις αλλαγές στις λειτουργίες μιας επιχείρησης με ανάλογη εκτροπή από τις υπάρχουσες πρακτικές της. Η καινοτομία αυτή προτρέπει σε νέες επιχειρηματικές λειτουργίες, στρατηγικές, οργανωτικές δομές ή σε νέα κουλτούρα που απαιτεί πιο αργούς ρυθμούς αλλαγής. Από την άλλη πλευρά η οριακή καινοτομία δημιουργεί μόνο μικρές αλλαγές στις υπάρχουσες πρακτικές μιας

επιχείρησης. Η καινοτομία αυτή δημιουργεί βελτιώσεις σε υπάρχοντα προϊόντα ή διαδικασίες χωρίς να διαφοροποιεί τη στρατηγική και δομή της επιχείρησης. (Σαλαβού, 2013)

Πίνακας 3.1 Συνδυασμοί μορφών καινοτομίας

	Οριακή	Ριζική
Καινοτομία προϊόντος	Παραγωγή Cola με λεμόνι από εταιρεία παραγωγής ανθρακούχων αναψυκτικών	Παραγωγή κατεψυγμένων μανιταρομπουκιών από εταιρεία παραγωγής φρέσκων μανιταριών
Καινοτομία διαδικασίας	Υιοθέτηση διαδικασίας αμφίδρομης επικοινωνίας τμημάτων πωλήσεων και πιστωτικού ελέγχου	Υιοθέτηση διαδικασίας αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού
Τεχνική καινοτομία	Υιοθέτηση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου	Υιοθέτηση αυτοματοποιημένου συστήματος διαχείρισης αποθεμάτων
Διοικητική καινοτομία	Δημιουργία εμπορικού τμήματος με συνένωση των τμημάτων μάρκετινγκ και πωλήσεων	Δημιουργία τμήματος Έρευνας και Ανάπτυξης

Πηγή: (Σαλαβού, 2013)

3.5 Οφέλη καινοτομίας

Η διαδικασία εισαγωγής προϊόντων καινοτομίας στην αγορά είναι ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα σήμερα και αποτελεί ουσιαστική στρατηγική απόφαση μάρκετινγκ της επιχείρησης. Η καινοτομία βοηθάει σε μεγάλο βαθμό να αυξηθεί η ποιότητα και να μειωθούν οι τιμές των προϊόντων, γεγονός θεμελιώδες στη διαμόρφωση και ανάπτυξη επιχειρησιακών στρατηγικών μάρκετινγκ. Με την εύρεση νέων λύσεων σε αγοραστικά προβλήματα η καινοτομία μπορεί να καταστρέψει και να αναδιαμορφώσει υφιστάμενες αγορές ή και να οδηγήσει στη δημιουργία νέων. Η καινοτομία θεωρείται ότι προσφέρει στις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς ουσιαστικά για τη δημιουργία διατηρήσιμων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και αποτελεί παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης. Επίσης στην περίπτωση ώριμων και καθιερωμένων προϊόντων, κυρίως σε όρους σχεδιασμού, ποιότητας και προσαρμογής, η καινοτομία παρέχει συμπληρωματικά στο

τιμολογιακό πλαίσιο και στην ανάπτυξη των πωλήσεων. Ειδικά στον χώρο της υψηλής τεχνολογίας, όπου ο κύκλος ζωής των προϊόντικών λύσεων είναι σημαντικά μικρός και ο ανταγωνισμός με βάση τον χρόνο είναι συχνή πρακτική, η ικανότητα προσφοράς συνεχώς καινούργιων και βελτιωμένων μοντέλων (συνεχής καινοτομία), αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση επιβίωσης. (Σιώμκος & Τσιάμης, 2012)

Την δεκαετία του 1950 σύμφωνα με τον οικονομολόγο Robert Solow (1957) το 87,5% της οικονομικής ανάπτυξης οφειλόταν σε τεχνολογικές αλλαγές που προέρχονταν από την καινοτομία. Επίσης ο Ulku (2004) τονίζει την ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την καινοτομία, τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Επομένως, η εισαγωγή νέων καινοτομιών είναι καθοριστικής σημασίας, ώστε να αυξηθεί η παραγωγή και τα κέρδη της επιχείρησης. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

3.6 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα καινοτομιών στις μικρές επιχειρήσεις

3.6.1 Πλεονεκτήματα

Αναφορικά με το μάνατζμεντ οι μικρές επιχειρήσεις συνήθως διοικούνται από δυναμικούς επιχειρηματίες που πιστεύουν έντονα στην καινοτομική τους φύση και προσπαθούν να την εξελίσουν παίρνοντας γρήγορες αποφάσεις. Μια μικρή επιχείρηση συνήθως θεωρείται πιο ικανή να εξελίξει καινοτομίες που βρίσκονται πιο κοντά στην αγορά και μπορεί να εστιάσει καλύτερα τις μικρές εξειδικευμένες αγορές. Όσον αφορά την οργάνωση, οι μικρές επιχειρήσεις διαθέτουν επίπεδες και ελάχιστες γραφειοκρατικές δομές διαχείρισης και αυτό βοηθάει να ληφθούν πιο γρήγορα οι αποφάσεις και διευκολύνει τις διαφορετικές λειτουργίες συντονισμού μέσα στην επιχείρηση (π.χ. οι μηχανικοί δουλεύουν μαζί με τους σχεδιαστές). Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι η μικρή επιχείρηση θα διαθέτει την αναγκαία τεχνογνωσία και θα είναι ικανή ώστε να αναπτύξει με επιτυχία μια καινοτομία. Τέλος υπάρχει μεγάλη πιθανότητα οι μικρές επιχειρήσεις να χρησιμοποιούν με αποτελεσματικότητα τη χρηματοδότηση για έρευνα και ανάπτυξη και να επενδύουν λιγότερους πόρους με αποτέλεσμα να φοβούνται λιγότερο την αποτυχία. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

3.6.2 Μειονεκτήματα

Σχετικά με το μάνατζμεντ, στις μικρές επιχειρήσεις δεν υπάρχει μεγάλος επαγγελματισμός. Συνήθως είναι συνδεδεμένες με την καινοτομία και εστιάζουν σε τεχνικά θέματα και όχι τόσο σε θέματα αγοράς. Οι μικρές επιχειρήσεις έχουν

περισσότερες πιθανότητες να γίνουν αποδέκτες παρά διαμορφωτές τιμών, με συνέπεια να μην μπορούν εύκολα να επηρεάσουν τις δραστηριότητες πελατών και προμηθευτών (χαμηλή ισχύ στην αγορά). Αναφορικά με την οργάνωση οι μικρές επιχειρήσεις διαθέτουν περιορισμένο προσωπικό με υψηλές δεξιότητες και οι επιχειρηματίες πιθανόν να φοβούνται τις εξωτερικές παρεμβολές που προέρχονται από άλλες πηγές χρηματοδότησης (επιχειρηματικοί άγγελοι, επενδυτές υψηλού κινδύνου).

Τέλος όσον αφορά τους πόρους οι μικρές επιχειρήσεις συνήθως εξαρτώνται περισσότερο από εσωτερικές πηγές χρηματοδότησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να πληρώνουν πιο ακριβά την εξωτερική χρηματοδότηση. Η χρηματοδότηση της καινοτόμου επιχείρησης συνήθως απαιτεί αρκετές προσπάθειες για την συλλογή χρημάτων για την εμπορευματοποίηση, την ανάπτυξη και την διάχυση της καινοτομίας και οι μικρές επιχειρήσεις δεν μπορούν να αποκομίσουν χρήματα, γιατί δεν υπερέχουν από άποψη χρηματοδότησης, καθώς είναι πιο πιθανό οι επενδυτές να τις δουν ως «μη ασφαλείς» επενδύσεις αφού δεν είναι τόσο γνωστές. (Storey, Greene, Χασσίδ & Φαφάλιου, 2011)

Κεφάλαιο 4: Οικονομική κρίση

4.1 Ορισμός οικονομικής κρίσης

Η κρίση είναι μια χρονική περίοδος κατά την οποία διαταράσσεται η κανονική λειτουργία ενός συστήματος και αλλάζουν τα αρχικά του χαρακτηριστικά. Η αλλαγή αυτή μπορεί να εκδηλωθεί με έντονο και ξαφνικό τρόπο, που μεταβάλλει τη συνηθισμένη εξέλιξη του συστήματος. Επίσης η κρίση, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η απότομη και αναπόφευκτη αντίδραση του συστήματος σε ήδη υπάρχουσες στρεβλώσεις που αποτελούν τους πραγματικούς λόγους που δημιουργούν το πρόβλημα. Η οικονομική κρίση έχει ανεπιθύμητες έως καταστροφικές επιδράσεις για το σύνολο των ατόμων ενός πληθυσμού και συνήθως συνιστά παράγοντα κοινωνικής οπισθοδρόμησης. (Κότιος & Παυλίδης, 2012)

Συγκεκριμένα η οικονομική κρίση είναι η ξαφνική και η σύντομη επιδείνωση όλων ή ενός συνόλου των χρηματοοικονομικών δεικτών (οι τιμές των χρεογράφων, τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια τραπεζών, η χρηματοοικονομική θέση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των ιδιωτικών επιχειρήσεων). Οι πανικοί (κραχ) στο χρηματιστήριο και στα ταμεία των τραπεζών, οι πτωχεύσεις των επιχειρήσεων και γενικότερα η αποτυχία του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε μια χώρα, αποτελούν σημαντικό χαρακτηριστικό των οικονομικών κρίσεων. (dailyeconomics.gr)

4.2 Επιπτώσεις οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση μπορεί να έχει πολλές και τεράστιες συνέπειες σε εθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αρχικά υπάρχει άμεσος κίνδυνος να καταγραφούν ζημιές από όλους τους συναλλασσόμενους με τα χρεοκοπημένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (δανειστές, καταθέτες και μέτοχοι), αλλά και από άτομα που κατέχουν περιουσιακά στοιχεία (ακίνητα στα οποία η αξία πιθανόν να έχει μειωθεί). Έπειτα υπάρχει πιθανότητα αυτή η κρίση να επηρεάσει και την πραγματική οικονομία. Εκείνα τα άτομα που πριν έχουν υποστεί ζημιές, μπορούν να μειώσουν την κατανάλωση και άρα και τη ζήτηση των αγαθών, και αυτό θα έχει ως επακόλουθο να μειωθεί η παραγωγή από τις επιχειρήσεις. Επιπλέον με το χρηματοπιστωτικό σύστημα να βρίσκεται σε κρίση, η παροχή δανείων σταματάει, παγώνοντας τις επενδύσεις και προκαλώντας πρόβλημα στις επιχειρήσεις που βασίζονταν σε αυτά. Έτσι μια χώρα μπορεί να οδηγηθεί από την κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε ύφεση όλης της οικονομίας και αν μια οικονομική κρίση δημιουργήσει ύφεση, εκείνη με τη σειρά της μπορεί να μεγεθύνει την κρίση. Οι προοπτικές της οικονομίας χειροτερεύουν και αυξάνεται η αβεβαιότητα. Με αυτό τον τρόπο η κατανάλωση μειώνεται περαιτέρω, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αυξάνονται, το εισόδημα των πολιτών πέφτει και το τραπεζικό σύστημα δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο. (dailyeconomics.gr)

Επίσης άλλες επιπτώσεις που παρατηρούνται από την οικονομική κρίση είναι οι εξής:

- Αύξηση στο κόστος δανεισμού των κρατών
- Αύξηση στο δημόσιο χρέος των χωρών που έχουν πρόβλημα
- Χρεοκοπία και κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων
- Εξάντληση στα επίπεδα των άμεσων ξένων επενδύσεων
- Μείωση στο διεθνές εμπόριο
- Αύξηση της ανεργίας
- Συρρίκνωση των εμβασμάτων προς τις αναπτυσσόμενες χώρες
- Αλλαγή των εισροών των ιδιωτικών κεφαλαίων
- Ελάχιστη δυνατότητα για την διατήρηση των κοινωνικών δικτύων ασφαλείας και τη προσφορά άλλων κοινωνικών υπηρεσιών (π.χ. εκπαίδευση, υγεία κ.λπ.). (Μεχίλι, 2015)

4.3 Οικονομικές διακυμάνσεις

4.3.1 Η έννοια των οικονομικών διακυμάνσεων

Η πορεία μιας οικονομίας για κάποιο διάστημα συνήθως δεν είναι κανονική και παρουσιάζει διακυμάνσεις δηλαδή ανεβοκατεβάσματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα οικονομικά μεγέθη που εκπροσωπούν την οικονομική δραστηριότητα (παραγωγή, εισόδημα, απασχόληση, κ.λπ.) να παρουσιάζουν συνεχόμενες αυξομειώσεις. Συγκεκριμένα παρατηρούνται περίοδοι με μεγάλη οικονομική δραστηριότητα και οικονομική ευημερία, που αυτό συνεπάγεται με αύξηση στην απασχόληση, στη παραγωγή και στο εθνικό εισόδημα και περίοδοι ελάχιστης οικονομικής λειτουργίας και οικονομικής ύφεσης με ελάττωση όλων των παραπάνω, οι οποίες εναλλάσσονται μεταξύ τους διαδοχικά. Οι αλλαγές αυτές ονομάζονται οικονομικοί κύκλοι ή οικονομικές διακυμάνσεις και πρόκειται για συνεχείς αυξομειώσεις (ανόδων - καθόδων) που αποτελούν το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας μιας οικονομίας. (eclass.aegean.gr)

4.3.2 Φάσεις και χαρακτηριστικά του κύκλου

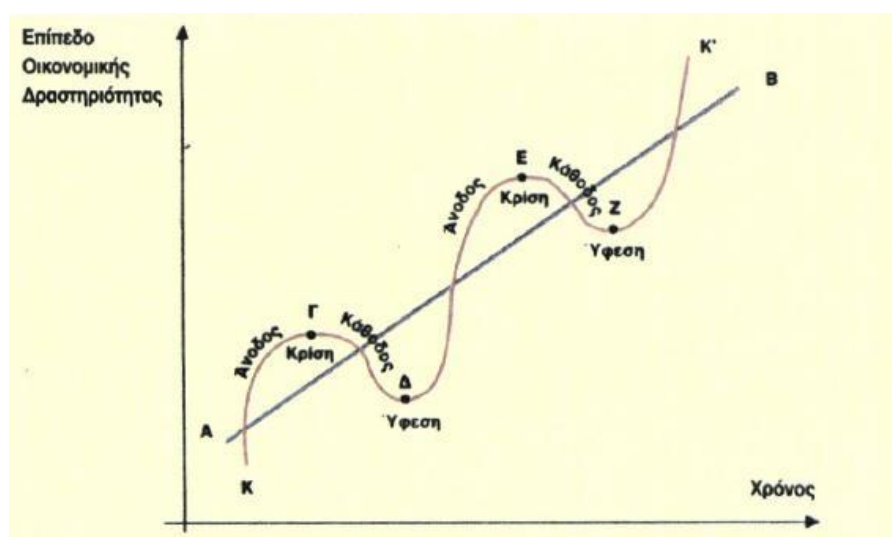
Φάσεις του κύκλου ονομάζονται τα στάδια εκείνα από τα οποία περνάει η οικονομία κατά τη διάρκεια του κύκλου και έχουν όμοια στοιχεία. Οι φάσεις του κύκλου έχουν τέσσερα χαρακτηριστικά και είναι τα εξής:

- **Η φάση της ύφεσης**, η οποία χαρακτηριστικό της είναι η σημαντική αύξηση της ανεργίας, η μείωση επενδύσεων και η ελλιπής ζήτηση στα καταναλωτικά προϊόντα. Οι επιχειρήσεις που παράγουν κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά προϊόντα έχουν πλεονάζουσα ή αχρησιμοποίητη παραγωγική δυναμικότητα. Η παραγωγή και το εισόδημα είναι σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Οι τιμές, αν δεν

μειώνονται, δεν αυξάνονται ή αυξάνονται πολύ λίγο και τα έσοδα των επιχειρήσεων είναι μειωμένα. Επίσης αρκετές επιχειρήσεις ενδεχομένως αντί για κέρδη να παρουσιάσουν ζημιές. Το κλίμα δεν είναι καλό για την ανάληψη επενδύσεων από τους επιχειρηματίες και γενικότερα υπάρχει απαισιοδοξία για το μέλλον.

- **Η φάση της ανόδου ή άνθησης**, κατά την οποία παρατηρείται αύξηση στην παραγωγή, στο εισόδημα και στην απασχόληση. Με την αύξηση της συνολικής παραγωγής και της ζήτησης, αυξάνονται και τα κέρδη προκαλώντας πρόσφορο έδαφος για επενδύσεις. Επειδή υπάρχουν αχρησιμοποίητοι παραγωγικοί συντελεστές, η αύξηση στη παραγωγή αρχικά δεν ακολουθείται από αύξηση των τιμών αλλά όταν υπάρχει αύξηση στην απασχόληση των συντελεστών παραγωγής και στη συνολική ζήτηση, αρχίζουν να παρατηρούνται και οι πρώτες αυξήσεις των τιμών.
- **Η φάση της κρίσης**, η οποία αφορά τις ελλείψεις που εμφανίζονται σε κάποιες κατηγορίες εξειδικευμένης εργασίας και γενικότερα σε εργατικό δυναμικό. Εδώ η αύξηση της παραγωγής δυσχεραίνεται, η αύξηση των τιμών γενικεύεται και το κόστος αυξάνεται. Η οικονομία είναι στη τελευταία φάση της ανοδικής της πορείας, την οποία αν την ανακόψουν διάφοροι παράγοντες τότε επέρχεται κρίση και η οικονομία μπαίνει στη φάση της καθόδου.
- **Η φάση της καθόδου**, στην οποία παρατηρείται μείωση στην κατανάλωση, μείωση ή διακοπή στις επενδύσεις, μείωση στο εισόδημα και στην απασχόληση. Κάποιες φορές το στάδιο της καθόδου τελειώνει σχετικά γρήγορα, με συνέπεια η οικονομία να αρχίζει ξανά την ανοδική πορεία της και άλλες φορές η φάση της καθόδου μπορεί να δημιουργεί ύφεση μεγάλης διάρκειας με όλα τα συμπτώματα που διατυπώθηκαν παραπάνω.
(Λιανός, Παπαβασιλείου & Χατζηανδρέου, 2011)

Στο παρακάτω σχήμα που απεικονίζεται στο διάγραμμα 4.1 φαίνεται η πορεία του οικονομικού κύκλου. Στον κάθετο άξονα βρίσκεται το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας και στον οριζόντιο ο χρόνος (έτη). Η γραμμή AB δείχνει τη μακροχρόνια αυξητική πορεία της οικονομίας και κάνει πιο φανερή την σημασία των διακυμάνσεων που δείχνει η γραμμή ΚΓΔΕΖΚ'. (Λιανός, Παπαβασιλείου & Χατζηανδρέου, 2011)

Διάγραμμα 4.1 Φάσεις οικονομικού κύκλου

Πηγή: (Λιανός, Παπαβασιλείου & Χατζηανδρέου, 2011)

4.4 Παγκόσμια οικονομική κρίση

Η Παγκόσμια οικονομική κρίση και η πιο μεγάλη μέχρι σήμερα, ξεκίνησε στις ΗΠΑ στις 24 Οκτωβρίου του 1929, έπειτα από χρηματιστηριακό κραχ και διήρκησε έως 10 χρόνια επηρεάζοντας αρνητικά πολλές χώρες του κόσμου. Η κρίση αυτή είχε ολέθριες επιδράσεις και στον ανεπτυγμένο, αλλά και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Έφερε αρκετές επιπτώσεις στο διεθνές εμπόριο, όπως επίσης και στα εισοδήματα των πολιτών, στα φορολογικά έσοδα, στα κέρδη και στις τιμές. Η οικονομία αρκετών πόλεων σε όλο τον κόσμο, ειδικά εκείνων που είχαν άμεση εξάρτηση από τη βαριά βιομηχανία, επλήγη σημαντικά.

Οι κατασκευές πάγωσαν, οι αγροκτηνοτροφικές εργασίες σταμάτησαν επειδή υπήρχε κάθοδος στις τιμές από τις σοδειές κατά 40% με 60%. Ακόμη περισσότερο επηρεάστηκαν περιοχές οι οποίες βασιζόνταν στον πρωτογενή τομέα (εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου), με τη ζήτηση να βρίσκεται σε συνεχή υποχώρηση και με την ύπαρξη ελάχιστων εναλλακτικών εργασιών. Πολλές αναταραχές είχε η πολιτική ζωή των περισσότερων χωρών στον κόσμο, με αποτέλεσμα να εφαρμόσουν προγράμματα ώστε να μετριάσουν τις συνέπειες της κρίσης, εξωθώντας επίσης την ιδεολογία στα άκρα.

Η μεγάλη οικονομική κρίση τελείωσε σε διαφορετική χρονική περίοδο ανά χώρα και το τέρμα αυτής στις ΗΠΑ συνδέθηκε με την πυροδότηση της πολεμικής οικονομίας του Β' Παγκόσμιου Πολέμου γύρω στο 1939. Ήταν πολλοί εκείνοι οι παράγοντες που δημιούργησαν αυτή την κρίση, όπως δομικές αδυναμίες και κυρίως γεγονότα, τα οποία την τροποποίησαν σε μια γενικευμένη κρίση, όπως και ο τρόπος με τον οποίο πέρασε σε κάθε χώρα. Σύμφωνα με κάποιους ιστορικούς, ως δομικοί παράγοντες θεωρούνται οι μεγάλες καταστροφές των τραπεζών και το χρηματιστηριακό κραχ. Από την άλλη πλευρά κάποιοι αναλυτές δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις ισοτιμίες που υπήρχαν προτού αρχίσει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος πριν το Χρυσό Πρότυπο. (timesnews.gr, 2017)

Μετά από 78 χρόνια, ξέσπασε άλλη μία μεγάλη διεθνής κρίση που ξεκίνησε επίσημα στις ΗΠΑ τον Δεκέμβριο του 2007 και διήρκησε μέχρι τον Ιούνιο του 2009. Συγκεκριμένα το 2007-2008 όταν οι τιμές των κατοικιών μειώθηκαν και οι ιδιοκτήτες τους άρχισαν να εγκαταλείπουν τα ενυπόθηκα δάνεια τους, η αξία των εγγυήσεων με υποθήκη που κατέχονται από τις επενδυτικές τράπεζες μειώθηκε, με αποτέλεσμα αρκετές να καταρρεύσουν τον Σεπτέμβριο του 2008. Αυτή η φάση 2007-2008 ονομάστηκε κρίση ενυπόθηκων δανείων (subprime). Έτσι οι τράπεζες δεν μπορούσαν να παρέχουν κεφάλαια σε επιχειρήσεις και οι ιδιοκτήτες σπιτιών πλήρωναν το χρέος αντί να δανείζονται και να ξοδεύουν.

Η ύφεση δεν έγινε το ίδιο αισθητή σε όλο τον κόσμο. Οι περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες του κόσμου, κυρίως στη Νότια και Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη, έπεσαν σε μια σοβαρή, πιο μεγάλη ύφεση, ενώ κάποιες ανεπτυγμένες οικονομίες επηρεάστηκαν λιγότερο, ιδίως η Κίνα, η Ινδία και η Ινδονησία, των οποίων οι οικονομίες αυξήθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Επίσης η ιδιαίτερα ανεπτυγμένη χώρα της Αυστραλίας δεν επηρεάστηκε, έχοντας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 σημειώσει αδιάκοπη ανάπτυξη. (wikipedia.org)

4.5 Οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Η παγκόσμια οικονομική κρίση που έλαβε χώρα το 2007 επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και την Ελλάδα. Συγκεκριμένα από το φθινόπωρο του 2008 η ελληνική οικονομία εκτροχιάζεται και υπάρχει ταχεία αύξηση στο έλλειμμα και στο χρέος. Εκείνη η κρίση στην Ελλάδα άρχισε και επίσημα έναν χρόνο μετά, το φθινόπωρο του 2009, όταν η τότε κυβέρνηση (της Ν.Δ.) προχώρησε πρόωρα στη διεξαγωγή εκλογών, τονίζοντας την ανάγκη να ληφθούν μέτρα ώστε να αντιμετωπιστεί μια παγκόσμια κρίση που είχε αρνητικό αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι αναμενόταν. Τα αίτια αυτής της κρίσης οφείλονται στο ότι η Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες επιβάρυνε σταδιακά την οικονομία με μια σειρά υπερβολικών κανονιστικών ρυθμίσεων, πάνω στις οποίες στηρίχθηκαν καλά οργανωμένες ομάδες συμφερόντων, προκειμένου να αποκομίσουν έσοδα. Οι ίδιες αυτές ρυθμίσεις καλλιέργησαν ένα πρόσφορο έδαφος για την αύξηση της διαφθοράς και τη κατάχρηση της εξουσίας και του δημόσιου χρήματος.

Στα μέσα του 2010 και αφού αποκαλύφθηκε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδο υψηλότερο από αυτό που έπρεπε για να καταστεί βιώσιμο το δημόσιο χρέος, η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορούσε να λάβει χρήματα με τη μορφή δανεισμού από τις αγορές με επιτόκια μέσα σε λογικά πλαίσια, με σκοπό να χρηματοδοτήσει το τρέχον δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος. Έτσι υπήρξε για το Ελληνικό Δημόσιο μεγάλος κίνδυνος χρεοκοπίας και παύσης πληρωμών. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να περιοριστούν οι δαπάνες, σε μια προσπάθεια να γίνει ξανά η χώρα αξιόπιστη στις διεθνείς αγορές και να μειωθούν τα επιτόκια, τα οποία τελικά δεν επαρκούσαν για να αλλάξουν το αρνητικό κλίμα. Μετά από αυτό, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα από κοινού με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δημιούργησαν ένα μηχανισμό στήριξης ως βοήθεια για την Ελλάδα.

Αυτός ο μηχανισμός στήριξης θα λειτουργούσε ως χρηματοδοτικός υπό την προϋπόθεση ότι η χώρα θα λάμβανε μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και πιο συγκεκριμένα μέτρα που θα ενίσχυαν την Ελλάδα δημοσιονομικά. Αυτού του είδους η χρηματοδότηση απέτρεψε την χρεοκοπία της χώρας, η οποία θα είχε σοβαρές επιπτώσεις και για όλη την Ευρωζώνη. Παρόλα αυτά η δημοσιονομική ανισορροπία εξακολούθησε να αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας. Αυτό είχε ως επακόλουθο, τον Ιούνιο του 2011 η Βουλή να ψηφίσει το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Στρατηγικής, το οποίο περιλάμβανε καινούργια μέτρα λιτότητας και περικοπών. Επιπλέον, τέθηκε θέμα για το αν θα πρέπει να αξιοποιηθεί η δημόσια περιουσία και αν θα προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση ή κούρεμα του χρέους με στόχο τη μακροχρόνια μείωση του σε βιώσιμα επίπεδα. (Μεχίλι, 2015)

Κεφάλαιο 5: Μεθοδολογία έρευνας

5.1 Εισαγωγή

Στο παρακάτω κεφάλαιο της μεθοδολογίας παρουσιάζεται ο τρόπος και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ώστε να διερευνηθούν καλύτερα οι συντελεστές εκείνοι που επηρεάζουν την οικονομία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και της τοπικής ανάπτυξης της Κρήτης στην εποχή της υγειονομικής κρίσης και της πανδημίας λόγω του Covid-19, με στόχο να διεξαχθούν αντικειμενικά συμπεράσματα και προτάσεις για την επίλυση των ζητημάτων που προκύπτουν από αυτά.

5.2 Περιγραφή διαδικασίας

Ο τρόπος με τον οποίο αντλούνται πληροφορίες σε μια ερευνητική διαδικασία παίζει σημαντικό ρόλο ώστε να διεξαχθούν σωστά συμπεράσματα. Στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία και όσον αφορά την δευτερογενή έρευνα, πραγματοποιήθηκε επισκόπηση σε ξένη και σε ελληνική βιβλιογραφία, χρήση πηγών από το διαδίκτυο, άρθρων, στατιστικών στοιχείων και πινάκων που προέρχονται από έγκυρες ιστοσελίδες και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε η πρωτογενής έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων, ώστε να διεξαχθούν σωστά και αντικειμενικά συμπεράσματα.

Ως δευτερογενής έρευνα ορίζεται εκείνη η μορφή έρευνας, όπου ο ερευνητής συλλέγει και αναλύει τα δεδομένα κι έπειτα τα δεδομένα αυτά μπορούν να αναλυθούν από την αρχή από έναν άλλον για διαφορετικό σκοπό. Αυτή η μέθοδος δημιουργήθηκε τη δεκαετία του '60, όταν οι ερευνητές άρχισαν να αντιλαμβάνονται τη δυνητική αξία που είχε η ταξινόμηση των δεδομένων ώστε να υποστούν ανάλυση από ερευνητές που δεν σχετίζονταν με τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας και τη συγκέντρωση των πληροφοριών. Ακόμη και όταν ένας ερευνητής έχει πραγματοποιήσει μια έρευνα και έχει επεξεργαστεί τις πληροφορίες που έχει συλλέξει, οι ίδιες αυτές πληροφορίες μπορούν να αναλυθούν περαιτέρω από άλλους με διαφορετικά ενδιαφέροντα. (Babbie, 2011)

Από την άλλη πλευρά η πρωτογενής έρευνα αποτελείται από δημοσιεύματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία και είτε αναλύουν καταστάσεις είτε παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μιας έρευνας. Προσφέρουν πρωτογενή ενημέρωση που βασίζεται στο συγγραφέα και περιέχει δεδομένα, τα οποία δεν έχουν υποβληθεί σε κανέναν έλεγχο ή τροποποίηση. Οι πρωτογενείς πηγές συνιστούν καινοτόμο υλικό που προέκυψε τη χρονική περίοδο κατά την οποία παρουσιάστηκε ένα γεγονός. Σε τέτοιες πηγές μπορούν να συμπεριληφθούν πρωτότυπα γεγονότα που έχουν συμβεί, δημοσιεύσεις αποτελεσμάτων εμπειρικών μελετών, εκθέσεις δημιουργικών ιδεών και παρατηρήσεων, αλλά και οποιοδήποτε αντικείμενο που ενδέχεται να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω μελέτη και έρευνα. (Μπώκος, 2001)

5.3 Σκοπός και στόχος της έρευνας

Βασικός σκοπός μέσα από την παρούσα έρευνα είναι η διερεύνηση από ορισμένους φορείς της Κρήτης, σχετικά με το πόσο η οικονομική κρίση επηρέασε την πορεία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του νησιού τον τελευταίο χρόνο μετά την εμφάνιση της πανδημίας (Covid-19). Συγκεκριμένα οι σημαντικοί στόχοι της έρευνας είναι:

- Η εξέταση της πορείας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων πριν την εμφάνιση της πανδημίας.
- Η εξέταση της πορείας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μετά την εμφάνιση της πανδημίας.
- Η εξέταση της υπάρχουσας κατάστασης που επικρατεί στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.
- Η καταγραφή των απόψεων που αφορούν τις επιπτώσεις της πανδημίας στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και στην τοπική ανάπτυξη.

Μετά από την ανάλυση της έρευνας θα διεξαχθούν τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που αφορούν τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την τοπική ανάπτυξη του νησιού που θα συμβάλλουν σημαντικά στην αποτύπωση του προβλήματος και στην προσπάθεια να διατυπωθούν προτάσεις για την επίλυση τους.

5.4 Μεθοδολογία

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία και στο πλαίσιο πρωτογενής συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ποιοτική έρευνα. Ποιοτική έρευνα είναι η έρευνα που διεξάγεται χωρίς να χρησιμοποιηθούν αριθμητικά και μαθηματικά δεδομένα και υπολογισμοί. Αυτού του είδους η έρευνα είναι χρήσιμη στην ανάλυση δεδομένων και μάλιστα απολαμβάνει μια αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος των κοινωνικών επιστημόνων. Στις ποιοτικές έρευνες περιλαμβάνεται η μόνιμη αλληλεπίδραση μεταξύ της συλλογής των δεδομένων και της θεωρίας με αποτέλεσμα να είναι πιο στενά συνδεδεμένες. (Babbie, 2011)

Η έρευνα αυτή διεξάγεται σε συνθήκες πραγματικές και όχι πλασματικές. Οι ερευνητές της ποιοτικής έρευνας δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη σημασία και τον τρόπο που τα άτομα μπορούν να βιώσουν κάποια γεγονότα. Από την άλλη πλευρά στην ποσοτική έρευνα οι ερευνητές μετατρέπουν τα δεδομένα σε αριθμητική μορφή και τα υποβάλλουν σε στατιστικές αναλύσεις. Για να αναδείξει κάποιος την ιδιαιτερότητα της ποιοτικής έρευνας μπορεί να την συγκρίνει με την ποσοτική έρευνα. Γενικά θεωρείται ότι η ποσοτική έρευνα, που χρησιμοποιείται ιδίως από τις φυσικές επιστήμες, είναι η ερμηνεία των γεγονότων, ενώ προορισμός της ποιοτικής έρευνας που βασίζονται οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, είναι η αντίληψη των γεγονότων.

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις και συγκεκριμένα την ποιοτική συνέντευξη, σχετικά με το μέγεθος τυποποίησης ή δόμησης αυτής από τους ερευνητές, μπορεί να διακριθεί σε δομημένη, μη δομημένη και ημι-δομημένη. Οι ερευνητές σε αυτούς τους τύπους συνέντευξης, προσπαθούν να παράγουν όσο πλουσιότερο ερευνητικό υλικό γίνεται, δίνοντας στους ερωτώμενους την ευκαιρία να μιλήσουν για τις σκέψεις, τις εμπειρίες ή τις αντιλήψεις τους ελεύθερα και σε βάθος. Στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία χρησιμοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με ημι-δομημένη συνέντευξη. Στην ημι-δομημένη συνέντευξη περιλαμβάνεται ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων και συνήθως

χρησιμοποιείται από νέους ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα. Αυτός ο τύπος συνέντευξης αποτελεί οδηγό βοηθώντας τους ερευνητές για τα θέματα που πιστεύουν ότι πρέπει να καλύψουν σε μια συνέντευξη. (Ισαρη, 2015)

5.5 Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα συμπεριλαμβάνονται στην ποιοτική έρευνα και η διατύπωσή τους αποτελεί ένα απαιτητικό εγχείρημα που είναι πιθανό να καταλήξει να γίνει ένα περίπλοκο έργο για τους νέους ερευνητές. Τα ερευνητικά ερωτήματα πρέπει να είναι ανοιχτά και να προσανατολίζονται σε μια γενική κατεύθυνση και όχι σε επιλεγμένες απαντήσεις. Έχουν ως στόχο να οδηγήσουν σε περιγραφές ή λεπτομερείς ερμηνείες και να επιτρέψουν στη διατύπωση απροσδόκητων πτυχών του γεγονότος που διερευνάται. Τα ερευνητικά ερωτήματα μπορούν να επαναδιατυπωθούν και να τροποποιηθούν από τους ερευνητές αν αυτό κριθεί αναγκαίο, κατά τη διάρκεια της έρευνας. (Ισαρη, 2015)

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι τα εξής:

- Πόσο σημαντικές είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις για την οικονομία της Κρήτης;
- Ποια ήταν η πορεία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στο νησί πριν την εμφάνιση της πανδημίας;
- Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις μετά την εμφάνιση της πανδημίας;
- Ποιοι είναι εκείνοι οι ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων λόγω της υγειονομικής κρίσης;
- Σε τι βαθμό βοήθησαν τα προγράμματα οικονομικής στήριξης που παρείχε η κυβέρνηση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας;

5.6 Δομή ερωτηματολογίου – Συλλογή στοιχείων

Για την συλλογή των στοιχείων της παρούσας πτυχιακής εργασίας και στα πλαίσια της πρωτογενούς έρευνας, δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείται από ερωτήσεις ανοιχτού τύπου με ημι-δομημένη συνέντευξη, έτσι ώστε να είναι εύκολο από τον ερωτώμενο να διατυπώσει ελεύθερα την άποψη του. Οι ποιοτικές συνεντεύξεις αφορούν τις σε βάθος συνεντεύξεις και είναι από τις πιο γνωστές μεθόδους για τη συλλογή ποιοτικών ερευνητικών στοιχείων στην κοινωνική, ψυχολογική και εκπαιδευτική έρευνα. Ο σχεδιασμός της ποιοτικής συνέντευξης πρέπει να έχει ως βάση της ορισμένες επιστημολογικές και οντολογικές αρχές και να συνδέεται με τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας.

Μέσα από την ποιοτική συνέντευξη ο ερευνητής συμμετάσχει σε μια διαδραστική σχέση με τους ανθρώπους, τους ακούει και τους δίνει την δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους και να περιγράψουν τις εμπειρίες τους. Οι περιορισμοί της συνέντευξης σχετίζονται με το γεγονός ότι οι ερευνητές δεν έχουν πρόσβαση στο μυαλό των συμμετεχόντων της έρευνας, με αποτέλεσμα να μπορούν να ενημερωθούν μόνο για

εκείνες τις απόψεις ή εμπειρίες που οι ερωτώμενοι επιθυμούν να αποκαλύψουν στο πλαίσιο μιας ποιοτικής συνέντευξης. (Ίσαρη, 2015)

Στο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας συμμετείχαν διάφοροι φορείς της Κρήτης, οι οποίοι έχουν άμεση σχέση με κλάδους μικρομεσαίων επιχειρήσεων του νησιού που έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την υγειονομική κρίση και οι απαντήσεις τους μπορούν να οδηγήσουν σε σαφές συμπεράσματα. Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτελείται από 16 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου οι οποίες βασίστηκαν στην θεωρία που συλλέχτηκε στα προηγούμενα κεφάλαια στα πλαίσια της εργασίας και δημιουργήθηκαν με τρόπο, έτσι ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και οι στόχοι που τέθηκαν.

Σε πρώτο στάδιο οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν γενικά για την σημαντικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και της τοπικής ανάπτυξης της Κρήτης και την πορεία τους πριν την εμφάνιση της πανδημίας (ερωτήσεις 1,2,3,4), στη συνέχεια καταγράφονται τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες μετά την εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης (ερωτήσεις 5,6,7,10,12 που συνδέονται με το υποκεφάλαιο 2.5), όπως επίσης τις ενέργειες που έκαναν και τις τεχνολογίες που χρησιμοποίησαν για να ενισχύσουν τις επιχειρήσεις τους (ερωτήσεις 8,9,11 που συνδέονται με τα υποκεφάλαια 1.5 και 3.4). Τέλος καλούνται να απαντήσουν για το μέλλον των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, την οικονομική στήριξη που τους παρείχε το κράτος αλλά και για προτάσεις επιπλέον μέτρων που θα μπορούσε να πάρει για την ενίσχυση τους (ερωτήσεις 13,14,15,16).

5.7 Επιλογή δείγματος

Η διαδικασία της παρούσας έρευνας πριν ολοκληρωθεί πέρασε αρχικά από το πιλοτικό στάδιο. Αφού λοιπόν δημιουργήθηκε το ερωτηματολόγιο της έρευνας, πριν σταλεί και συμπληρωθεί από τους αντίστοιχους φορείς, στάλθηκε αρχικά στο ξενοδοχείο Capsis Astoria στο Ηράκλειο Κρήτης. Συγκεκριμένα για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ακολούθησε τηλεφωνική συνέντευξη με την υποδιεύθυνση του ξενοδοχείου. Η πιλοτική αυτή έρευνα ήταν πολύ σημαντική γιατί βοήθησε ώστε να καταγραφεί πόσος χρόνος περίπου χρειάζεται για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, ο τρόπος με τον οποίο έπρεπε να απαντηθούν οι ερωτήσεις, να καταγραφούν τυχόν λάθη στις ερωτήσεις και γενικότερα να κατανοηθεί η λειτουργικότητα του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου.

Αφού λοιπόν ολοκληρώθηκε η πιλοτική έρευνα, έγινε αποστολή e-mail σε διάφορους φορείς της Κρήτης που έχουν άμεση σχέση με τους κλάδους των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που επηρεάστηκαν από την υγειονομική κρίση, ώστε να ενημερωθούν για το θέμα και τον σκοπό της έρευνας. Έπειτα ακολούθησε τηλεφωνική επικοινωνία για να αποσαφηνιστεί η διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και να ορισθεί η τηλεφωνική συνέντευξη. Πριν και κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τα στοιχεία που καλούνταν να δώσουν θα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

Κεφάλαιο 6: Αποτελέσματα έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν 8 φορείς και από τους 4 νομούς της Κρήτης οι οποίοι ήταν οι εξής:

- Περιφέρεια Κρήτης (τμήμα τουρισμού και εμπορίου)
- Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου
- Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου
- Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων
- Σύλλογος Εστίασης Χανίων
- Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου
- Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου
- Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας

Στα υποκεφάλαια παρακάτω ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή στο προφίλ του κάθε φορέα και οι απαντήσεις τους συνοπτικά.¹ Το κριτήριο της σειράς με την οποία έχουν καταγραφεί είναι το μέγεθος και ο πληθυσμός του κάθε νομού. Τα στοιχεία των συμμετεχόντων βρίσκονται στο Παράρτημα Α και το ερωτηματολόγιο στο Παράρτημα Β της παρούσας εργασίας.

6.1 Περιφέρεια Κρήτης – περιγραφή φορέα

Η Ελλάδα διαιρείται διοικητικά σε 13 περιφέρειες. Μία από αυτές είναι και η Περιφέρεια Κρήτης, της οποίας έδρα είναι το Ηράκλειο, πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη του νησιού. Διατηρεί τα δικά της πολιτισμικά στοιχεία, κάτι που την καθιστά αξιοσημείωτο και αναπόσπαστο μέρος τόσο της οικονομίας όσο και της πολιτισμικής κληρονομιάς της χώρας. Η αγροτική οικονομία (19,4% της απασχόλησης), το εμπόριο και ο τουρισμός (35,4% της απασχόλησης), αποτελούν τις βασικές οικονομικές δραστηριότητες που απαρτίζουν την οικονομία της Περιφέρειας. Λαμβάνοντας υπόψη την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής ως βάση, το εμπόριο και ο τουρισμός αγγίζουν το 35% της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ η γεωργία το 9%, με τη μεταποίηση/ενέργεια και τις κατασκευές να συγκεντρώνουν το 9%, επίσης, και τέλος, με τη διαχείριση ακινήτων να προσεγγίζει το 10% (από 8% το 2005). Ο τουρισμός και ένα αξιοσημείωτο κομμάτι της μεταποιητικής και αγροτικής παραγωγής απευθύνονται στις διεθνείς αγορές. (crete.gov.gr)

¹ Το πλήρες κείμενο των απαντήσεων μπορεί να διατεθεί μετά από αίτημα.

6.1.1 Περιφέρεια Κρήτης (τμήμα τουρισμού) – σύνοψη απαντήσεων

Με βάση τις απαντήσεις από το τμήμα τουρισμού της Περιφέρειας Κρήτης η σημαντικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι μεγάλη γιατί κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο των επιχειρήσεων και στηρίζουν το οικογενειακό εισόδημα ενός μεγάλου ποσοστού των νοικοκυριών της Κρήτης. Ο κύριος λόγος ίδρυσης αυτών είναι τόσο για βιοποριστικούς λόγους, όσο και για άσκηση των σπουδών του ατόμου που έχει σε επαγγελματικό επίπεδο, αλλά και για την καταξίωση του στο κοινωνικό περιβάλλον. Η πορεία της οικονομίας τους ήταν ανοδική πριν την πανδημία και άρχισε η ανάκαμψη. Μετά την πανδημία οι κλάδοι που επηρεάστηκαν περισσότερο είναι το λιανεμπόριο, η εστίαση και οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών/εκδηλώσεων διότι ήταν αρκετό καιρό κλειστές.

Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες είναι η καθολική ανικανότητά τους να αντιμετωπίσουν τις ήδη υπάρχουσες οικονομικές τους υποχρεώσεις, τα μηδενικά εισοδήματά τους και την δημιουργία νέων χρεών και ανεξόφλητων λογαριασμών. Ωστόσο υποστηρίζεται από το τμήμα τουρισμού ότι ακόμα κι αν οι επιχειρηματίες αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα, η φετινή χρονιά χαρακτηρίζεται ως η καλύτερη για την οικονομία των συγκεκριμένων επιχειρήσεων λόγω του τουρισμού. Όσον αφορά τις τεχνολογίες σε αυτό τον κλάδο χρησιμοποιήθηκε τεχνολογία μόνο για τηλεδιασκέψεις και ηλεκτρονικές διεκπεραιώσεις. Οι πηγές χρηματοδότησης στις οποίες βασίστηκαν οι επιχειρηματίες ήταν σε ειδικά κονδύλια που παρείχε το κράτος για κάλυψη δαπανών καταπολέμησης και αντιμετώπισης της πανδημίας και οι υποχρεώσεις που ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν ήταν στην παροχή υπηρεσιών μεταφορών (εγγράφων και δεμάτων).

Αναφορικά με το προσωπικό της επιχείρησης τους οι επιχειρηματίες του κλάδου τροποποίησαν ανάλογα με τις ανάγκες τους τις συμβάσεις εργασίας. Βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι η έλλειψη ρευστότητας και οι πολλές οικονομικές υποχρεώσεις που έχει η επιχείρηση, γιατί η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση βοήθησε τους επιχειρηματίες να βιοποριστούν και όχι να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις της επιχείρησής τους. Σύμφωνα με το τμήμα τουρισμού υποστηρίζεται ότι οι ΜΜΕ μπορεί να χρειαστούν 3-5 χρόνια για να ανακάμψουν από την οικονομική κρίση που δημιούργησε η πανδημία και ότι τα μέτρα τα οποία θα βοηθούσαν να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να έχουν επίκεντρο την μείωση των υποχρεώσεων.

6.1.2 Περιφέρεια Κρήτης (τμήμα εμπορίου) – σύνοψη απαντήσεων

Το τμήμα εμπορίου της Περιφέρειας Κρήτης επίσης αναφέρει ότι οι κύριοι λόγοι που κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση είναι οι βιοποριστικοί, όπως επίσης ότι το άτομο αυτό χρειάζεται ένα ελεύθερο δικό του επάγγελμα για να είναι ευέλικτο και δημιουργικό. Ο ρόλος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για το νησί είναι πολύ σημαντικός γιατί διατηρεί ζωντανή την τοπική αγορά, συμβάλλει στην διακίνηση τοπικών προϊόντων και δημιουργεί συναλλαγές και δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων. Η πορεία τους πριν την πανδημία ήταν ικανοποιητική παρόλο που και πριν είχαν επηρεαστεί σημαντικά από την οικονομική κρίση που υπάρχει αρκετά χρόνια τώρα. Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες μετά την πανδημία είναι ότι δεν έχουν τόσα πολλά έσοδα πλέον και αυτό οφείλεται στην μειωμένη κίνηση στην αγορά και στην μείωση του τουρισμού.

Οι κλάδοι που επηρεάστηκαν περισσότερο από την υγειονομική κρίση είναι η εστίαση και ο τουρισμός. Όσον αφορά τις τεχνολογίες δεν χρησιμοποίησαν κάτι καινούργιο πέρα από το ηλεκτρονικό εμπόριο (e-shop) κυρίως, που βοήθησε πολύ όταν τα καταστήματα ήταν κλειστά, ώστε να μπορεί ο κόσμος να κάνει εύκολα και με ασφάλεια τις αγορές του. Βασίστηκαν στην χρηματοδότηση που παρείχε το κράτος και ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές υποχρεώσεις που αφορούσαν τα πάγια έξοδα, τα ενοίκια, τον ΕΝΦΙΑ και τις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς (ΔΕΚΟ). Αναφορικά με το προσωπικό της επιχείρησης τους όσο ακόμα ήταν ανοιχτά τα μαγαζιά οι επιχειρηματίες κράτησαν μόνο τον αριθμό των εργαζομένων που χρειαζόταν και οι υπόλοιποι μπήκαν σε αναστολή εργασίας. Ο ανασταλτικός παράγοντας που εμποδίζει την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι ότι δεν μπορούν να κάνουν επένδυση χρημάτων αφού έχουν μεγάλο οικονομικό πρόβλημα.

Η οικονομική στήριξη που τους παρείχε η κυβέρνηση βοήθησε αρκετά όσον αφορά τον βιοπορισμό των επιχειρηματιών και των εργαζόμενων, αλλά ήταν λίγη για την ενίσχυση της επιχείρησης τους και σε κάποιες περιπτώσεις και για την διατήρησή τους αφού κάποιες έκλεισαν. Σύμφωνα με το τμήμα εμπορίου θεωρείται ότι ο χρόνος που χρειάζονται οι ΜΜΕ για να ανακάμψουν από την οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία εξαρτάται αποκλειστικά από την πορεία της πανδημίας. Σε κάθε περίπτωση όμως θα χρειαστεί μεγάλο χρονικό διάστημα (πάνω από 4 έτη), για να υπάρξει ανάκαμψη της οικονομίας γενικότερα. Τέλος, υποστηρίζεται ότι για να ανακάμψουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αρχικά θα πρέπει να υπάρξει επαρκής οικονομική ενίσχυση από το κράτος και έπειτα οι επιχειρήσεις με την σειρά τους να εκσυγχρονιστούν και να χρησιμοποιήσουν νέες τεχνολογίες για την περαιτέρω ανάπτυξη τους.

6.2 Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου – περιγραφή φορέα

Η Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου ιδρύθηκε το 1968. Σκοπός της δημιουργίας της ήταν η προάσπιση και προώθηση των κοινών επαγγελματικών, κοινωνικών και οικονομικών συμφερόντων των ξενοδοχείων - μελών της μέσα στα πλαίσια της εξυπηρέτησης του κοινωνικού συνόλου. Μέλη της έχουν την δυνατότητα να γίνουν τόσο ξενοδοχεία όσο και επιπλωμένα διαμερίσματα οποιασδήποτε κατηγορίας και δυναμικότητας, εγγεγραμμένα ήδη στο Μητρώο Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, με την υποβολή έγγραφης αίτησης προς το Διοικητικό Συμβούλιο. (heraklion-hotels.gr)

6.2.1 Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου – σύνοψη απαντήσεων

Από την Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου δόθηκε η ίδια απάντηση όσον αφορά τον λόγο ίδρυσης μιας μικρομεσαίας επιχείρησης και τονίστηκε και από εκεί ότι επικρατεί ο βιοποριστικός λόγος κυρίως. Ο ρόλος τους είναι πολύ σπουδαίος γιατί πάνω από το 80% στην Ελλάδα είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις που είναι η ραχοκοκαλιά της χώρας. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας η πορεία τους στο νησί ήταν ανοδική. Ωστόσο με την εμφάνιση της πανδημίας ο κλάδος που επηρεάστηκε περισσότερο είναι ο τουριστικός διότι το 2020 σε σχέση με το 2019 ο συγκεκριμένος κλάδος έκλεισε περίπου με -80% πληρότητα και τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι

επιχειρηματίες γενικότερα είναι η ρευστότητα αλλά και η ζήτηση προσωπικού. Οι επιχειρηματίες βασίστηκαν στις τράπεζες ως πηγή χρηματοδότησης και ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις πληρωμές των τραπεζών.

Όσον αφορά το προσωπικό οι εποχιακοί υπάλληλοι του κλάδου μπήκαν σε αναστολή τον πρώτο χρόνο που εμφανίστηκε η πανδημία. Από την ένωση τονίζεται ότι δεν υπάρχει πλέον υγιής ανταγωνισμός και αυτό αποτελεί βασικό παράγοντα που εμποδίζει την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Σχετικά με την οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση αναφέρεται ότι βοήθησε αρκετά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αλλά όχι τόσο πολύ όσο βοήθησε τις μεγάλες που είχαν περισσότερες προδιαγραφές για να πάρουν την οικονομική βοήθεια που τους δόθηκε. Επίσης θεωρείται ότι ο χρόνος που χρειάζεται για να ανακάμψουν οι ΜΜΕ από την οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία είναι τα 5 έτη και για να γίνει αυτό πιστεύει ότι το πιο σπουδαίο μέτρο που θα μπορούσε να πάρει η κυβέρνηση είναι να μειώσει τις ασφαλιστικές εισφορές των υπαλλήλων.

6.3 Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου – περιγραφή φορέα

Ο Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου ιδρύθηκε το 1908 και συνέχισε κανονικά την πορεία του μέχρι το 1938. Εκείνη τη χρονική περίοδο ιδρύθηκε και ξεκίνησε να λειτουργεί το Εμπορικό Επιμελητήριο, γεγονός που οδήγησε τον Εμπορικό Σύλλογο να περιπέσει σε αδράνεια. Ο λόγος ήταν ότι ο εμπορικός κόσμος της πόλης, κρίνοντας ότι το Επιμελητήριο αποτελεί εξέλιξη του ιστορικού Εμπορικού Συλλόγου Ηρακλείου, το στήριξε τόσο ηθικά όσο και υλικά. Με το πέρασμα των χρόνων, ανέκυψε η ανάγκη να δημιουργηθεί ένα συνδικαλιστικό όργανο και έτσι κάποιοι φωτισμένοι έμποροι του Ηρακλείου αποφάσισαν να προχωρήσουν στην επαναλειτουργία του Εμπορικού Συλλόγου. Ο τελευταίος συνέβαλε δραστικά στη δημιουργία της συνδικαλιστικής πυραμίδας των εμπόρων όλης της Ελλάδας. (emsh.gr)

6.3.1 Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου – σύνοψη απαντήσεων

Ο Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου θεωρεί ότι κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση γιατί είναι το κύτταρο της οικονομίας και στην Κρήτη αυτές οι επιχειρήσεις συγκροτούν το μεγαλύτερο κομμάτι της οικονομίας, διαμορφώνουν το τοπικό ΑΕΠ των οικονομιών και ο ρόλος τους είναι πολύ σημαντικός για την διάρθρωση και την λειτουργία μιας τοπικής οικονομίας. Τα τελευταία 2 χρόνια πριν την εμφάνιση της πανδημίας οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ήταν σε μια διαδικασία ανάκαμψης. Ωστόσο εξαιτίας των lock down και των περιοριστικών μέτρων που επέφερε η υγειονομική κρίση, οι κλάδοι του εμπορίου και της εστίασης επηρεάστηκαν αρκετά και τα σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες της Κρήτης γενικότερα είναι τα μειωμένα έσοδα στις επιχειρήσεις τους λόγω των μέτρων και αυτό περισσότερο επηρεάστηκε από τον τουρισμό.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας βρέθηκαν διαφορετικοί τρόποι για να προωθούνται και να πωλούνται τα προϊόντα στους καταναλωτές ώστε να υπάρχει ασφάλεια (διαδίκτυο, click away κλπ.). Οι επιχειρηματίες του κλάδου κατά τη διάρκεια της πανδημίας βασίστηκαν στις επιστρεπτές προκαταβολές και ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις

υποχρεώσεις προς το δημόσιο και τους προμηθευτές που ακόμα και σήμερα δεν έχουν πληρωθεί. Όσον αφορά το προσωπικό της επιχείρησής τους οι ενέργειες που έκαναν ήταν η αναστολή εργασίας τους. Σύμφωνα με τον σύλλογο οι ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι η ρευστότητα της οικονομίας που επικρατεί τον τελευταίο χρόνο.

Η οικονομική βοήθεια που έδωσε η κυβέρνηση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις συγκριτικά με τις μεγάλες δεν ήταν τόσο καλή. Το μόνο που βοήθησε λίγο περισσότερο ήταν οι επιστρεπτές προκαταβολές και η αναστολή εργασίας του προσωπικού. Όσον αφορά τον χρόνο ανάκαμψης των ΜΜΕ από την οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία, υποστηρίζεται ότι εξαρτάται γενικότερα από την ρευστότητα της οικονομίας. Τέλος, για να ανακάμψουν θεωρείται ότι πρέπει να υπάρξουν προγράμματα που θα βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να κάνουν επενδύσεις και να δημιουργηθούν νέα κεφάλαια σε πολλούς τομείς της οικονομίας.

6.4 Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων – περιγραφή φορέα

Η Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών και Εμπόρων (ΟΕΒΕ) του Νομού Χανίων ιδρύθηκε το 1988. Αποτελεί δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση, η οποία στοχεύει στην καλλιέργεια και την εξάπλωση του συνδικαλιστικού πνεύματος, στη διεκδίκηση κοινών συμφερόντων, την παρότρυνση συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη της και στην επίλυση των προβλημάτων του Νομού Χανίων. Επίσης, βασικό έργο της είναι ο συντονισμός των αγώνων των επαγγελματιών, βιοτεχνών, μικρών και μεσαίων εμπόρων του Νομού Χανίων με στόχο τη διεκδίκηση, την προάσπιση, την επίλυση και την εξασφάλιση των επαγγελματικών, οικονομικών, συνδικαλιστικών, ασφαλιστικών, κοινωνικών και πολιτιστικών τους συμφερόντων. (oebenx.gr)

6.4.1 Ομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Χανίων - σύνοψη απαντήσεων

Η ΟΕΒΕ Χανίων αναφέρει ότι όταν κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση ο λόγος μπορεί να είναι η πιθανή ανυπαρξία κατάλληλης δουλειάς για να απασχοληθεί ο ίδιος και οδηγείται σε αυτή την λύση για να δημιουργήσει μια δική του επιχείρηση και να είναι ανεξάρτητος. Υποστηρίζεται κι εκεί ότι ο ρόλος τους αποτελεί αξιοσημείωτο κομμάτι για την Κρήτη αλλά και γενικότερα για την Ελλάδα γιατί είναι η ραχοκοκαλιά της οικονομίας και της απασχόλησης. Πριν την πανδημία υπήρχε ανάκαμψη και τα πράγματα ήταν πολύ καλά για αυτές τις επιχειρήσεις. Ωστόσο μετά την πανδημία και εξαιτίας των συνεχόμενων lock down, τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες είναι η ρευστότητα και γενικότερα η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

Ένας κλάδος που επηρεάστηκε αρκετά είναι ο τουρισμός διότι δεν υπήρχε επισκεψιμότητα αφού το 2020 έπεσε στο 25% σε σχέση με το 2019. Άλλοι κλάδοι που επηρεάστηκαν εξίσου είναι το εμπόριο και η εστίαση γιατί ήταν αρκετό καιρό κλειστά. Επίσης επηρεάστηκε και το ηλεκτρονικό εμπόριο γιατί ένα μεγάλο μέρος των καταναλωτών προτιμούσαν να αγοράζουν ηλεκτρονικά μόνο από μεγάλες επιχειρήσεις

που ήταν πιο αναγνωρίσιμες. Η πανδημία λειτούργησε ως ένας μοχλός πίεσης προς όλους τους κλάδους να χρησιμοποιήσουν την ήδη υπάρχουσα τεχνολογία που είναι το διαδίκτυο (πλατφόρμες, δημιουργία site, δημιουργία διαφημιστικών κλπ.) για να αναπτύξουν την επιχείρησή τους.

Στις πηγές χρηματοδότησης που στηρίχθηκαν οι επιχειρήσεις ήταν στα προγράμματα ΕΣΠΑ, σε κρατικές βοήθειες και στα ιδιωτικά κεφάλαια και στις υποχρεώσεις που ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν ήταν στην κάλυψη ασφαλιστικών και φορολογικών υποχρεώσεων και στην κάλυψη επιταγών. Σχετικά με το προσωπικό οι επιχειρηματίες εκμεταλλεύτηκαν το εργαλείο που τους έδωσε η κυβέρνηση, που αφορούσε την αναστολή εργασίας. Η ομοσπονδία αναφέρει ότι οι σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι η ελλιπής χρηματοδότηση και η μειωμένη παροχή κεφαλαίων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα γιατί φρενάρουν την βιωσιμότητα και την λειτουργία τους.

Η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι για όσες επιχειρήσεις είχαν τις προϋποθέσεις βοήθησε αρκετά και ειδικά τα εργαλεία που αφορούν τις επιστρεπτές προκαταβολές, τα προγράμματα ΕΣΠΑ της μη επιστρεπτέας και την αναστολή εργασίας. Όσον αφορά τον χρόνο που χρειάζονται οι ΜΜΕ για να ανακάμψουν θεωρεί ότι αν η πανδημία όντως διανύει την τελευταία της χρονιά και σιγά σιγά υπάρξει μια κανονικότητα, από τον καινούργιο χρόνο θα βελτιώνεται η επιχειρηματικότητα και γενικότερα η οικονομία. Τέλος, υποστηρίζει ότι για να ενισχυθούν οι επιχειρήσεις αυτές θα πρέπει το κράτος να βελτιώσει τις δημόσιες υποδομές, διότι στον κλάδο του τουρισμού αλλά και στον παραγωγικό τομέα οι υποδομές είναι πρωταρχικός στόχος. Επίσης η εκμετάλλευση των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων θα ήταν ένα πολύ καλό εργαλείο που θα βοηθούσε στην ανάπτυξη.

6.5 Σύλλογος Εστίασης Χανίων – περιγραφή φορέα

Ο Σύλλογος Εστίασης Χανίων εκπροσωπεί όλες εκείνες τις επιχειρήσεις που έχουν άμεση σχέση με την εστίαση (καφετέριες, εστιατόρια κλπ.) Ιδρύθηκε με σκοπό:

- Να εκπροσωπεί τα συμφέροντα και τα δικαιώματα των επιχειρήσεων σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς.
- Να ενημερώνεται από εξειδικευμένους νομικούς για σημαντικά θέματα που έχουν άμεση σχέση με τον κλάδο.
- Να διοργανώνει εκπαιδευτικές ημερίδες και σεμινάρια για την καλύτερη κατάρτιση ιδιοκτητών και εργαζόμενων.

6.5.1 Σύλλογος Εστίασης Χανίων – σύνοψη απαντήσεων

Σύμφωνα με τον Σύλλογο Εστίασης Χανίων, κάποιοι δυσκολεύονται να τα βγάλουν εις πέρας σε άλλες δουλειές και αποφασίζουν να ιδρύσουν μια μικρομεσαία επιχείρηση για να είναι οικονομικά ανεξάρτητοι. Αυτές οι επιχειρήσεις είναι πολύ σημαντικές, ειδικά για την Κρήτη, γιατί αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι της τοπικής οικονομίας. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας τα πράγματα ήταν αρκετά καλά για όλους τους κλάδους γιατί

υπήρχε τουρισμός κάτι που επηρέαζε θετικά την οικονομία. Μετά την πανδημία η εστίαση και το εμπόριο επηρεάστηκαν περισσότερο γιατί λόγω των συνεχόμενων lock down ήταν κλειστά, αλλά και μετά που τα μαγαζιά άνοιξαν, ειδικά στην εστίαση, επηρεάστηκε ο τζίρος λόγω μείωσης πελατών.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας ο κλάδος του συλλόγου χρησιμοποίησε το e-food σαν τεχνολογία ώστε να μπορεί ο πελάτης από το σπίτι του, με ασφάλεια να παραγγείλει εύκολα και γρήγορα. Οι επιχειρηματίες βασίστηκαν στις επιστρεπτές προκαταβολές και ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν σε ενέργεια, στα ενοίκια και στις ασφαλιστικές εισφορές. Όσον αφορά το προσωπικό της επιχείρησης τους οι περισσότεροι εργαζόμενοι μπήκαν σε αναστολή εργασίας. Επίσης κάποιοι μετά το ξέσπασμα της πανδημίας στράφηκαν σε άλλους κλάδους που δεν έχουν επηρεαστεί τόσο όσο η εστίαση ώστε να μπορούν να επιβιώσουν.

Ο σύλλογος τονίζει ότι το κράτος δεν στηρίζει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στον ίδιο βαθμό όπως τις μεγάλες σε θέμα οικονομικό για να μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και αυτός είναι ένας σημαντικός παράγοντας που εμποδίζει την περαιτέρω ανάπτυξη τους. Η οικονομική στήριξη που παρείχε το κράτος αναφέρει ότι δεν βοήθησε αρκετά ώστε να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες των επιχειρήσεων. Όσον αφορά τον χρόνο ανάκαμψης των ΜΜΕ υποστηρίζει ότι εξαρτάται από την πορεία της πανδημίας. Τέλος, για να ανακάμψουν θεωρεί ότι το κράτος πρέπει να τους δώσει καλύτερη οικονομική στήριξη και να διαγράψει τα χρέη τους. Επίσης επισημαίνει ότι πρέπει να βελτιωθεί το σύστημα υγείας για να μην υπάρχει φόβος ότι θα γεμίσουν οι ΜΕΘ και τα καταστήματα να αναγκάζονται να κλείνουν συνέχεια.

6.6 Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου – περιγραφή φορέα

Ο Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου ιδρύθηκε το 1978. Σκοπός της δημιουργίας του ήταν η διαφύλαξη των επαγγελματικών, ηθικών και οικονομικών συμφερόντων των ξενοδοχείων - μελών του, καθώς και η παρουσίαση των συγκριτικών τουριστικών πλεονεκτημάτων του νομού. Σήμερα εκπροσωπεί σχεδόν τις μισές (15.848) ξενοδοχειακές κλίνες από το σύνολο των 30.442 που υπάρχουν σε όλο τον νομό. Προκειμένου να εκπληρώσει τον σκοπό του, δηλαδή την απόκτηση της μέγιστης δυνατής ωφέλειας των ξενοδόχων και γενικότερα του τουρισμού της περιοχής, ο σύλλογος αναπτύσσει πλούσια δραστηριότητα. (rethymnohotels.gr)

6.6.1 Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου – σύνοψη απαντήσεων

Ο Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου αναφέρει επίσης ότι όταν κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση το κάνει κυρίως για βιοποριστικούς λόγους. Η σημαντικότητα αυτών των επιχειρήσεων είναι πολύ μεγάλη καθώς είναι η ραχοκοκαλιά της οικονομίας και κυρίως στην Κρήτη μια τέτοια επιχείρηση είναι πιο λειτουργική σε σχέση με τις μεγάλες που η έδρα τους είναι στην Αθήνα. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας υπήρχε αρκετά μεγάλη ανάπτυξη, κυρίως στον κλάδο του τουρισμού. Ωστόσο μετά την εμφάνιση αυτής υπάρχει μεγάλη μείωση στα έσοδα λόγω μείωσης πελατών, αλλά και μείωση στους μισθούς των υπαλλήλων. Ο κλάδος της εστίασης είναι εκείνος που επλήγη περισσότερο από την πανδημία γιατί τα περιοριστικά μέτρα έκαναν αυτές τις

επιχειρήσεις να είναι για μεγάλο διάστημα κλειστές με αποτέλεσμα να μειωθεί η κατανάλωση.

Όσον αφορά τις τεχνολογίες οι επιχειρήσεις του κλάδου τους χρησιμοποίησαν καταλόγους ξενοδοχείων και εστιατορίων μέσω QR code, αλλά και συστήματα κρατήσεων για πιο άμεση εξυπηρέτηση των πελατών. Οι επιχειρηματίες βασίστηκαν στις κρατικές ενισχύσεις, στα τραπεζικά δάνεια και στις χορηγήσεις δανείων κίνησης. Οι νέες επιχειρήσεις ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν στα έξοδα τους αφού δεν πρόλαβαν να έχουν έσοδα με αποτέλεσμα μετά το ξέσπασμα της πανδημίας να αναγκαστούν να κλείσουν. Αναφορικά με το προσωπικό, οι επιχειρηματίες χρησιμοποίησαν το εργαλείο που τους έδωσε το κράτος και τους έβαλαν σε αναστολή ώστε να μην χάσουν τα ασφαλιστικά δικαιώματά τους και να μπορούν να παίρνουν ένα ποσό κάθε μήνα, το οποίο ο επιχειρηματίας λόγω μείωσης των εσόδων του ήταν δύσκολο να τους το προσφέρει.

Η έλλειψη προσωπικού και πρώτων υλών, η δύσκολη πρόσβαση σε δανεισμό, σε χρηματοδοτικά εργαλεία και γενικότερα σε κεφάλαια αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Το μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του συλλόγου υποστηρίζει ότι η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση στις επιχειρήσεις ήταν το Α και το Ω γιατί βοήθησε αρκετά ώστε να επιβιώσει το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών. Υπολογίζει ότι οι ΜΜΕ θα χρειαστούν περίπου 5 χρόνια για να φανεί μια καλύτερη οικονομική εικόνα. Τέλος, για να ανακάμψουν αναφέρει ότι η κύρια βοήθεια που θα μπορούσε να δοθεί είναι η οικονομική, είτε με δάνεια, είτε με τις επιστρεπτέες, είτε με κάποια μείωση στα χρήματα που θα πρέπει να επιστραφούν ή να γίνει κάποιο κούρεμα των δανείων.

6.7 Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου – περιγραφή φορέα

Ο Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου ιδρύθηκε το 1907. Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου ενεργούν με στόχο την προαγωγή της ανάπτυξης της Ρεθεμνιώτικης αγοράς και την έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση των καταστηματάρχων και των καταναλωτών για τα τρέχοντα θέματα που υπάρχουν. Επίσης ο σύλλογος προσπαθεί να καταπολεμήσει το παραεμπόριο, τα προϊόντα - απομιμήσεις, καθώς και την αυθαίρετη εξάπλωση τους. Γενικότερα, αγωνίζεται για να δημιουργήσει μια πόλη ανταγωνιστική, όπου οι άνθρωποι να νιώθουν την επιθυμία να ζουν ευχάριστα, να σπουδάζουν, να εργάζονται, να επιχειρούν και να επενδύουν, να διασκεδάζουν και τέλος, να ιδρύουν βιώσιμες κοινότητες. (ellinikifoni.gr)

6.7.1 Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου – σύνοψη απαντήσεων

Ο Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου υποστηρίζει κι εκείνος, όπως και οι υπόλοιποι συμμετέχοντες, ότι ο βασικός λόγος που κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση είναι ο βιοποριστικός. Χαρακτηρίζει κι εκείνος αυτές τις επιχειρήσεις ως την ραχοκοκαλιά της οικονομίας και αναφέρει ότι παίζουν τεράστιο ρόλο για την ανάπτυξη του νησιού. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας η πορεία τους ήταν πολύ καλή και οι επιχειρηματίες ήταν αισιόδοξοι. Τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες μετά την εμφάνιση αυτής είναι οι μεγάλες φορολογικές υποχρεώσεις και

η έλλειψη τζίρου. Ο κλάδος που επηρεάστηκε περισσότερο από την υγειονομική κρίση είναι το εμπόριο γιατί ήταν αρκετό καιρό κλειστά. Σχετικά με τις τεχνολογίες κάποιοι χρησιμοποίησαν το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Ο κλάδος του συλλόγου βασίστηκε σε δάνεια από τις τράπεζες, στις επιστρεπτές και στις μη επιστρεπτές προκαταβολές, αλλά κυρίως σε προσωπικά έσοδα που είχαν βάλει κάποιοι επιχειρηματίες στην άκρη για να μπορέσει να επιβιώσει η επιχείρησή τους. Επίσης στις υποχρεώσεις που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν συμπεριλαμβάνονται τα ενόικια, οι φορολογικές και ασφαλιστικές υποχρεώσεις. Αναφορικά με το προσωπικό κάποιοι επιχειρηματίες έβαλαν το προσωπικό τους σε αναστολή εργασίας και άλλοι αναγκάστηκαν να απολύσουν το προσωπικό τους. Ο σύλλογος αναφέρει ότι η βαριά φορολογία, οι ασφαλιστικές εισφορές και τα δάνεια των τραπεζών είναι κάποιοι από τους παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση θεωρεί ότι ήταν στη σωστή κατεύθυνση αλλά έπρεπε να δοθούν παραπάνω χρήματα στις επιχειρήσεις. Όσον αφορά τον χρόνο ανάκαμψης των ΜΜΕ πιστεύει ότι αν τελειώσει η πανδημία τέλος του χρόνου, σε 2-3 χρόνια θα επιστρέψουν οι επιχειρήσεις στην πορεία που είχαν το 2019. Τέλος, υποστηρίζει ότι μια σημαντική βοήθεια για τις επιχειρήσεις θα ήταν αν το κράτος έδινε επιχορηγήσεις, μείωνε την φορολογία και πίεζε τις τράπεζες να δώσουν παραπάνω χρήματα στις επιχειρήσεις για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν και να επιστρέψουν στην κανονικότητα.

6.8 Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας – περιγραφή φορέα

Η Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας ιδρύθηκε το 1982. Σκοπός της είναι να εξετάζει, να διαφυλάττει και να προωθεί τα οικονομικά, κοινωνικά και επαγγελματικά συμφέροντα των μελών της, μέσα στα όρια της εξυπηρέτησης του συνόλου της κοινωνίας. Ο σκοπός της ένωσης συνίσταται:

- Στην πρόνοια για την εξέταση και την τακτοποίηση των θεμάτων που ανακύπτουν και αφορούν τον κλάδο των ξενοδοχείων και ιδιαίτερα, εκείνα που είναι μέλη της ένωσης.
- Στη διοργάνωση από την ένωση ή από άλλο αρμόδιο φορέα, έπειτα από πρωτοβουλία της πρώτης, εκπαιδευτικών σεμιναρίων, τα οποία απευθύνονται τόσο στα μέλη της όσο και στο κύριο προσωπικό που απασχολείται στα ξενοδοχεία.
- Στη διαφήμιση και προώθηση των ξενοδοχείων της ένωσης και της ευρύτερης περιοχής της Σητείας στην Ελλάδα, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο. (sitiahotels.gr)

6.8.1 Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας – σύνοψη απαντήσεων

Η Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας θεωρεί ότι όταν κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση αποσκοπεί στο κέρδος και στην επαγγελματική του αποκατάσταση. Αυτές οι επιχειρήσεις είναι πολύ σημαντικές για την Κρήτη γιατί φέρνουν αρκετά έσοδα με

αποτέλεσμα να αυξάνεται η ποιότητα διαβίωσης. Η πορεία τους πριν την πανδημία ήταν πολύ ικανοποιητική, αλλά μετά την εμφάνιση αυτής τα έσοδα μειώθηκαν και χάθηκαν θέσεις εργασίας. Ο κλάδος που επηρεάστηκε περισσότερο ήταν ο τουριστικός (ξενοδοχεία, καταλύματα κλπ.), διότι ο κόσμος δεν είχε αρκετά χρήματα για διακοπές. Οι τεχνολογίες που χρησιμοποιήθηκαν αφορούν τις πλατφόρμες κρατήσεων, διαδικτυακά γραφεία κλπ. Οι επιχειρηματίες του κλάδου βασίστηκαν σε κρατικές πηγές όπως είναι οι επιστρεπτές και οι μη επιστρεπτές προκαταβολές και ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν σε τιμολόγηση, σε φορολογικές, ασφαλιστικές και δανειακές υποχρεώσεις.

Σχετικά με το προσωπικό, οι μισοί συνέχισαν κανονικά την εργασία και οι υπόλοιποι μπήκαν σε αναστολή. Βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι όλα εκείνα τα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση για την αποφυγή διασποράς του ιού. Όσον αφορά την οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις βοήθησε αρκετά τον κλάδο της ένωσης αφού είχαν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να λάβουν την βοήθεια. Η ένωση υποστηρίζει ότι ο χρόνος που θα χρειαστούν οι ΜΜΕ για να ανακάμψουν δεν θα είναι πολύς για τις επιχειρήσεις εκείνες που έχουν βοηθηθεί οικονομικά από το κράτος σε αντίθεση με αυτές που δεν έχουν. Τέλος για να ανακάμψουν αναφέρει ότι χρειάζεται μεγαλύτερη προβολή και διαφήμιση των επιχειρήσεων, όπως επίσης και αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό των προϊόντων και των υπηρεσιών που αφορούν τον τουρισμό.

6.9 Σύνοψη ερευνητικών ερωτημάτων

Στα παρακάτω υποκεφάλαια γίνεται συνοπτική παρουσίαση των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουν τεθεί, σύμφωνα με τις απαντήσεις που έχουν δοθεί από τους φορείς, στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε.

6.9.1 Σπουδαιότητα ΜΜΕ

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες ακόμα κι αν τα τελευταία χρόνια οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συρρικνώνονται, ο ρόλος τους δεν παύει να είναι πολύ σημαντικός για την τοπική ανάπτυξη και την επιχειρηματικότητα της Κρήτης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων στην Κρήτη αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα είναι οι μικρομεσαίες. Για τον λόγο αυτό οι περισσότεροι συμμετέχοντες τις χαρακτηρίζουν ως την ραχοκοκαλιά της οικονομίας και της απασχόλησης. Στην Κρήτη οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι περισσότερες συγκριτικά με τις μεγάλες και αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι της τοπικής οικονομίας του νησιού, με αποτέλεσμα να απασχολούν ένα μεγάλο μέρος εργαζομένων, στηρίζοντας έτσι το οικογενειακό εισόδημα και βοηθώντας τους στο βιοποριστικό κομμάτι. Επίσης οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Κρήτη, φέρνουν αρκετά έσοδα αυξάνοντας την ποιότητα διαβίωσης. Επιπλέον κάποιοι αναφέρουν ότι είναι σημαντικές γιατί διατηρούν ζωντανή την τοπική αγορά, συμβάλλουν στην διακίνηση τοπικών προϊόντων, δημιουργούν συναλλαγές και δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων, αλλά βοηθούν και στην διάθρωση και λειτουργία της τοπικής οικονομίας.

6.9.2 Η πορεία των ΜΜΕ πριν την εμφάνιση της πανδημίας

Με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων η πορεία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στο νησί πριν εμφανιστεί η πανδημία ήταν πολύ καλή. Ήταν ανοδική η πορεία της οικονομίας όλων των κλάδων και άρχιζε σιγά σιγά η ανάκαμψη από την άλλη μεγάλη οικονομική κρίση που αντιμετώπισε η χώρα, από το έτος 2008 και μετά. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες η ανοδική πορεία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων οφείλεται στην ανάπτυξη που υπήρξε στον κλάδο του τουρισμού. Ο τουρισμός βοήθησε όλη την οικονομία της Κρήτης γιατί ήταν ο κύριος ο λόγος που η οικονομία άρχιζε σιγά σιγά να κινείται, τα οικονομικά μεγέθη να μεγαλώνουν και στις αγορές υπήρχε ρευστότητα που βοηθούσε πάρα πολύ την εξέλιξη των επιχειρήσεων. Κυρίως μετά το 2012-2013 μέσα στην άλλη οικονομική κρίση που υπήρχε τότε από εκείνες τις χρονιές και μετά, ήταν ιδιαίτερα καλά τα πράγματα για το νησί όσον αφορά το τουριστικό κομμάτι. Ένας λόγος που αναφέρεται επίσης είναι η έξοδος της χώρας από τα μνημόνια τα τελευταία 2 χρόνια πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, κάτι που δημιουργούσε αισιοδοξία στους επιχειρηματίες για το μέλλον της επιχείρησής τους.

6.9.3 Προβλήματα ΜΜΕ λόγω πανδημίας

Τα σημαντικότερα προβλήματα, που αντιμετωπίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης μετά την εμφάνιση της πανδημίας, είναι κυρίως οικονομικής φύσεως. Αρχικά ένα μεγάλο πρόβλημα που αναφέρεται από όλους τους κλάδους είναι η έλλειψη ρευστότητας. Αυτό οφείλεται γιατί με τα συνεχιζόμενα lock down και τα περιοριστικά μέτρα που επέβαλε το κράτος οι επιχειρήσεις δούλεψαν ελάχιστα και αυτό είχε ως επακόλουθο τα έσοδα τους να είναι μειωμένα. Κάποιοι αναφέρουν ότι και μετά που άνοιξαν τα μαγαζιά υπήρχε μειωμένη κίνηση στην αγορά και αυτό επηρεάστηκε και από την μείωση του τουρισμού, γιατί ένα μεγάλο μέρος της οικονομίας της Κρήτης βασίζεται στον τουρισμό και αν επηρεαστεί αυτός δημιουργούνται πολλά προβλήματα σε όλη την οικονομία του νησιού.

Όλα αυτά δημιούργησαν περαιτέρω προβλήματα στους επιχειρηματίες, αφού με την μείωση των εσόδων τους ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές υποχρεώσεις της επιχείρησής τους (φόροι, ενοίκια, ενέργεια, δάνεια, προμηθευτές κλπ.). Επίσης ήταν και η αιτία για να δημιουργηθούν νέα χρέη, αλλά και να μείνει απλήρωτο και το προσωπικό τους για αρκετό καιρό. Επίσης ένα άλλο πρόβλημα που αναφέρεται είναι η έλλειψη προσωπικού. Κάποιοι από τον κλάδο της εστίασης και του τουρισμού επειδή μπήκαν σε αναστολή εργασίας αποφάσισαν να φύγουν για να απασχοληθούν σε κλάδους που τα πράγματα ήταν καλύτερα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να είναι δύσκολο από τις επιχειρήσεις να βρεθούν άλλοι στην θέση τους.

6.9.4 Ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των ΜΜΕ

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες ένας βασικός ανασταλτικός παράγοντας που εμποδίζει την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι η δύσκολη πρόσβαση που έχουν σε δανεισμό, σε χρηματοδοτικά εργαλεία και στην μειωμένη παροχή κεφαλαίων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που φρενάρει την βιωσιμότητα και την λειτουργία τους. Επίσης κάτι που δεν βοηθάει την εξέλιξη αυτών των επιχειρήσεων είναι ότι δεν υπάρχει υγιής ανταγωνισμός. Επιπλέον αναφέρεται ότι το κράτος δεν στηρίζει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στον ίδιο βαθμό με τις μεγάλες σε θέμα οικονομικό, για να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε οποιαδήποτε υποχρέωση τους. Ακόμα με το μεγάλο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν λόγω της υγειονομικής κρίσης είναι δύσκολο να επενδύσουν χρήματα. Άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες που αναφέρονται είναι η έλλειψη πρώτων υλών και γενικότερα η οικονομική κρίση που έφερε η πανδημία και όλα τα μέτρα για την αποφυγή διασποράς του ιού.

6.9.5 Βαθμός ικανοποίησης οικονομικής στήριξης που παρείχε η κυβέρνηση στις ΜΜΕ

Σύμφωνα με τους περισσότερους συμμετέχοντες η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις δεν βοήθησε αρκετά. Δεν ήταν αρκετή για να μπορέσουν οι επιχειρηματίες να ανταποκριθούν στις οικονομικές υποχρεώσεις της επιχείρησής τους παρά μόνο να βιοποριστούν με αποτέλεσμα κάποιες από αυτές να κλείσουν. Υποστηρίζουν ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις βοηθήθηκαν περισσότερο και ότι έπρεπε και σε εκείνες να δοθεί μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια προκειμένου να είναι ικανές να ανταποκριθούν. Από την άλλη πλευρά κάποιοι συμμετέχοντες έχουν αντίθετη άποψη και θεωρούν ότι η οικονομική στήριξη της κυβέρνησης ήταν το Α και το Ω για τις επιχειρήσεις εκείνες που είχαν τις προϋποθέσεις να την λάβουν γιατί βοήθησε αρκετά ώστε να επιβιώσει το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών. Επίσης αναφέρουν ότι τα τελευταία 30 χρόνια είναι η πρώτη φορά που η κυβέρνηση αντιλήφθηκε την δυσκολία που περνάνε οι επιχειρήσεις και δημιούργησε εργαλεία για την βιωσιμότητα τους. Τα σημαντικότερα εργαλεία, στα οποία στηρίχτηκαν οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι είναι οι επιστρεπτές προκαταβολές, τα προγράμματα ΕΣΠΑ της μη επιστρεπτέας και η αναστολή εργασίας του προσωπικού.

Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο της πτυχιακής εργασίας που είναι και το τελευταίο, θα πραγματοποιηθεί συνοπτικά η αποτύπωση των βασικότερων συμπερασμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε και θα καταγραφούν προτάσεις και λύσεις σε ζητήματα που έχουν προκύψει από αυτήν.

7.1 Συμπεράσματα

Η πανδημία του κορονοϊού που απασχολεί την ανθρωπότητα εδώ και 1μιση χρόνο περίπου έχει επιφέρει πολλές αρνητικές αλλαγές στην υγεία, την κοινωνική συνοχή αλλά και στο σύνολο της οικονομίας. Ειδικότερα στην Ελλάδα όλες οι επιχειρήσεις έχουν πληγεί βαθιά από την υγειονομική κρίση αυτή και συγκεκριμένα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι επιχειρήσεων στην χώρα. Για τον λόγο αυτό πολλοί τις χαρακτηρίζουν ως την ραχοκοκαλιά της οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είχαν αρχίσει να ανακάμπτουν αργά και σταθερά από την οικονομική κρίση του 2008. Ωστόσο μετά το ξέσπασμα της πανδημίας δημιουργήθηκε μια νέα πολυδιάστατη κρίση, οι επιπτώσεις της οποίας δυσχεραίνουν την πορεία τους. Η υγειονομική κρίση αυτή δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης που αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της τοπικής οικονομίας, απασχολώντας ένα μεγάλο μέρος εργαζόμενων και στηρίζοντας το οικογενειακό εισόδημα.

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να μελετηθεί και να διερευνηθεί κατά πόσο οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης έχουν πληγεί από την οικονομική κρίση που δημιούργησε η πανδημία (Covid-19) και γενικότερα οι επιπτώσεις της σε αυτού του είδους τις επιχειρήσεις. Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε διαπιστώνεται ότι η υγειονομική κρίση έχει μεγάλο και αρνητικό αντίκτυπο σε όλες τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις του νησιού με αποτέλεσμα να επηρεάζεται ολόκληρη η οικονομία της. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας η πορεία τους ήταν ανοδική και αυτό οφειλόταν κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού. Ωστόσο μετά το ξέσπασμα της πανδημίας όλοι οι κλάδοι των επιχειρήσεων αυτών ήρθαν αντιμέτωποι με δύσκολες και πρωτόγνωρες καταστάσεις.

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν μέχρι και σήμερα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης, λόγω της υγειονομικής κρίσης, είναι η έλλειψη ρευστότητας. Εξαιτίας των lock down και των περιοριστικών μέτρων υπήρξε μειωμένη κίνηση στην αγορά αλλά και μείωση του τουρισμού που αποτελεί σημαντικό κομμάτι της οικονομίας του νησιού. Αυτό είχε ως επακόλουθο να μειωθεί η κατανάλωση με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν αρκετά έσοδα. Έτσι οι επιχειρηματίες δυσκολεύτηκαν να ανταπεξέλθουν ακόμα και στις βασικές ανάγκες της επιχείρησής τους (φόροι, ενοίκια, ενέργεια, δάνεια, προμηθευτές κλπ.). Όλα αυτά τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν μέχρι και σήμερα οι ΜΜΕ οφείλονται και στην δύσκολη πρόσβαση που έχουν σε δανεισμό και χρηματοδοτικά εργαλεία.

Λίγες επιχειρήσεις μπόρεσαν να δανειστούν, αφού οι περισσότερες από αυτές κατά τη διάρκεια της πανδημίας στηρίχτηκαν κυρίως στην οικονομική βοήθεια που παρείχε η κυβέρνηση, η οποία δεν ήταν αρκετή με αποτέλεσμα κάποιοι επιχειρηματίες να

χρησιμοποιήσουν μέχρι και προσωπικά τους έσοδα που είχαν στην άκρη για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν. Όσοι από αυτούς δεν μπόρεσαν να στηριχτούν ούτε σε προσωπικά έσοδα αναγκάστηκαν να κλείσουν. Όσον αφορά το προσωπικό δεν υπήρξαν πολλές περιπτώσεις απόλυσης, αλλά κατά τη διάρκεια των lock down κάποιοι επιχειρηματίες χρησιμοποίησαν το εργαλείο που τους έδωσε η κυβέρνηση και έβαλαν πολλούς εργαζόμενους σε αναστολή ώστε να πληρώνονται από το κράτος και να μην χάσουν τα ασφαλιστικά τους δικαιώματα.

Ωστόσο κάποιοι εργαζόμενοι από τους κλάδους του τουρισμού και της εστίασης αφού τους έβαλαν οι επιχειρηματίες σε αναστολή αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την εργασία τους και να στραφούν σε κλάδους που επηρεάστηκαν λιγότερο ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν με καλύτερες συνθήκες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχει μέχρι και σήμερα έλλειψη προσωπικού. Άλλα προβλήματα που καταγράφονται επίσης και εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του νησιού λόγω της υγειονομικής κρίσης, είναι η δυσκολία επένδυσης χρημάτων, η έλλειψη πρώτων υλών και υγιούς ανταγωνισμού και γενικότερα όλα τα μέτρα για την μείωση διασποράς του ιού. Σύμφωνα με την έρευνα ο χρόνος ανάκαμψης τους υπολογίζεται περίπου στα 2-5 χρόνια, αλλά αυτό είναι κάτι που εξαρτάται και από την πορεία της πανδημίας.

Συνοψίζοντας, η έρευνα επισημαίνει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Κρήτης για το σύνολο της οικονομίας της. Τα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση για την μείωση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης, βοήθησαν μόνο στην προστασία της εργασίας αφού με την αναστολή των εργαζόμενων κατά τη διάρκεια των lock down αποφεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η πιθανότητα απόλυσης. Ωστόσο, από οικονομικής πλευράς, η στήριξη τους στις επιχειρήσεις φαίνεται να μην βοήθησε αρκετά ούτε για τις βασικές τους ανάγκες. Η πορεία της πανδημίας δεν ξέρει κανείς πως θα εξελιχθεί, αλλά αν διαρκέσει για αρκετό καιρό ακόμα και δεν αλλάξουν οι πολιτικές που έχει λάβει η κυβέρνηση, προβλέπεται ότι ένα μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων αυτών δεν θα καταφέρει να επιβιώσει.

7.2 Προτάσεις

Η υγειονομική κρίση έχει δημιουργήσει ένα απαισιόδοξο κλίμα σε όλους τους κλάδους των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Κρήτης και το μέλλον για ένα μεγάλο μέρος αυτών είναι αβέβαιο. Τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την ανάκαμψη τους πρέπει να επιδιώκουν στην στήριξη της οικονομίας για να αποφευχθεί η δημιουργία νέων χρεών και γενικότερα η ύφεση. Συγκεκριμένα τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν είναι τα εξής:

- Το κράτος σε συνεργασία με τις εγχώριες τράπεζες χρειάζεται να δημιουργήσει μηχανισμούς για να αξιολογηθούν οι υγιείς από εκείνες τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν πρόβλημα, έτσι ώστε να στηρίξει με ρευστότητα τις επιχειρήσεις που είναι αδύνατο να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και δυσκολεύονται να επιβιώσουν.
- Πρέπει να υπάρξουν ρυθμίσεις που να αφορούν στο πάγωμα των φορολογικών και ασφαλιστικών οφειλών των επιχειρήσεων για όσο διαρκέσει η υγειονομική κρίση και έπειτα επέκταση αυτών σε περισσότερες δόσεις.
- Πρέπει να υπάρξει παροχή επιχορηγήσεων αντί νέων δανείων στις επιχειρήσεις για να μην επιβαρυνθούν οικονομικά μεγέθη και την ίδια στιγμή να διατηρηθούν τα επίπεδα της οικονομικής δραστηριότητας όσο διαρκέσει η κρίση, χωρίς να επηρεαστεί ο παραγωγικός ιστός της οικονομίας.

- Πρέπει να υπάρξουν προγράμματα που θα βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να κάνουν επενδύσεις ώστε να δημιουργηθούν νέα κεφάλαια σε πολλούς τομείς της οικονομίας που θα οδηγήσουν σε ένα πλέγμα ανάπτυξης.
- Επειδή η οικονομία της Κρήτης εξαρτάται σε έναν μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, θα πρέπει να ενισχυθούν οι δημόσιες υποδομές (αεροδρόμια, λιμάνια, μαρίνες, οδικό δίκτυο, αρχαιολογικοί χώροι, πολιτιστικά αξιοθέατα, δημόσιες συγκοινωνίες κλπ.), συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία ενός αναβαθμισμένου, ανταγωνιστικού και βιώσιμου πλαισίου ανάπτυξης που θα έχει στόχο στην ενίσχυση του τουρισμού και γενικότερα στο σύνολο της οικονομίας του νησιού.
- Οι επιχειρηματίες πρέπει να επικεντρωθούν στην σωστή διαφήμιση των επιχειρήσεων τους και στον εκσυγχρονισμό των προϊόντων και των υπηρεσιών τους, όπως επίσης και στην μείωση των τιμών όπου αυτό είναι εφικτό, για να αυξηθεί η ζήτηση και η κατανάλωση.
- Η υγειονομική κρίση αν συνεχιστεί για αρκετό καιρό ακόμα προβλέπεται να επηρεάσει σημαντικά και τους απασχολούμενους. Για αυτό τον λόγο είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση σε προγράμματα που βασίζονται στην απασχόληση, όπως τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας, προγράμματα επιδότησης επιχειρήσεων για διατήρηση των θέσεων εργασίας και προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας.
- Για να μην υπάρχουν συνεχιζόμενα lock down και να αναγκάζονται οι επιχειρηματίες να κλείνουν τις επιχειρήσεις τους, θα πρέπει να ενισχυθεί και το σύστημα υγείας με αύξηση των ΜΕΘ για να μην υπάρχει φόβος ότι θα γεμίσουν οι μονάδες.

7.3 Περιορισμοί της έρευνας

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες όσον αφορά την βιβλιογραφία. Το θέμα που διερευνήθηκε είναι κάτι νέο αφού η πανδημία υπάρχει μόνο 1μιση χρόνο περίπου, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει αρκετή ελληνική βιβλιογραφία. Για τον λόγο αυτό οι δευτερογενής πηγές που χρησιμοποιήθηκαν σχετικά με τον κορονοϊό (Covid-19) ήταν από δημοσιευμένα άρθρα, έρευνες και μελέτες που υπάρχουν στο διαδίκτυο. Επίσης υπήρξε ένας ακόμα περιορισμός που αφορά τους φορείς της έρευνας. Ο αριθμός των φορέων που ανταποκρίθηκαν και απάντησαν στο ερωτηματολόγιο σχετικά με αυτούς που προσεγγίστηκαν ήταν πολύ χαμηλός. Οι περισσότεροι φορείς αποτελούνται από ενεργούς επιχειρηματίες με αποτέλεσμα να μην είχαν χρόνο να ασχοληθούν. Τέλος άλλος ένας σημαντικός περιορισμός ήταν οι νομοί από τους οποίους υπήρξε ανταπόκριση. Αρχικά σκοπός ήταν να απαντηθούν περισσότερα ερωτηματολόγια από το νομό Ηρακλείου αφού είναι ο μεγαλύτερος πληθυσμιακά και τα αποτελέσματα που θα δίνονταν θα βοηθούσαν περαιτέρω στα συμπεράσματα της έρευνας. Παρόλα αυτά δεν υπήρξε ικανοποιητική ανταπόκριση από αυτόν τον νομό για τους λόγους που προαναφέρθηκαν λίγο πιο πάνω.

Βιβλιογραφία

aueb.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.aueb.gr/el/content/koinoniki-epiheirimatikotita> [Πρόσβαση 20/2/2021]

Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Α' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

crete.gov.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.crete.gov.gr/region/i-perifereia/> [Πρόσβαση 6/9/2021]

dailyeconomics.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.dailyeconomics.gr/oikonomikoi-oroi/chrhmatopistwtikh-krish> [Πρόσβαση 17/3/2021]

eclass.aegean.gr. (n.d.). *Οικονομικές Διακυμάνσεις: Πληθωρισμός και Ανεργία*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/GEO173/EE%26Elliniki-Oikonomia-enotita6.pdf> [Πρόσβαση 18/3/2021]

ellinikifoni.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.ellinikifoni.gr/emporikosrethimnou.htm> [Πρόσβαση 6/9/2021]

emsh.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.emsh.gr/%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%81%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b4%cf%81%ce%bf%ce%bc%ce%ae/> [Πρόσβαση 6/9/2021]

Gavalas, V. (2020). A threat to the humankind or much ado about nothing? Different perceptions of the coronavirus pandemic based on socio-demographic variables. *Journal of Regional Socio-Economic Issues*, 10 (2), pp. 28-31

heraklion-hotels.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.heraklion-hotels.gr/association/> [Πρόσβαση 7/9/2021]

m.naftemporiki.gr. (2020). *Ο άρατος εχθρός, η παγκόσμια άμυνα και οι επιπτώσεις στην οικονομία*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1594818> [Πρόσβαση 13/2/2021]

myaccountingcourse.com. (n.d.). *What is a Startup Company?* [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.myaccountingcourse.com/accounting-dictionary/startup-company> [Πρόσβαση 20/2/2021]

oebenx.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.oebenx.gr/content/istoria> [Πρόσβαση 7/9/2021]

quantum.gr. (n.d.). *Η γυναικεία επιχειρηματικότητα ως μοχλός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.quantum.gr/qblog/h-gynaikeia-epicheirimatikotita-os-mochlos-anaptyksis-tis-ellinikis-oikonomias/> [Πρόσβαση 20/2/2021]

rethymnohotels.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://rethymnohotels.gr/sullogos-ksenodoxon/> [Πρόσβαση 6/9/2021]

- sitiahotels.gr. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.sitiahotels.gr/index.php?id=2&lang=el> [Πρόσβαση 8/9/2021]
- Storey, D. J., Greene, F. J., Χασσιδ, Ι., & Φαφάλιου, Ε. (2011). *Επιχειρηματικότητα για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- timesnews.gr. (2017). *Παγκόσμια οικονομική ύφεση 1929*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.timesnews.gr/%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%8D%CF%86%CE%B5%CF%83%CE%B7-1929/> [Πρόσβαση 19/3/2021]
- World Wildlife Fund. (2020). *The loss of nature and rise of pandemics*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://wwf.panda.org/?361716> [Πρόσβαση 9/3/2021]
- wikipedia.org. (n.d.). [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Recession [Πρόσβαση 22/3/2021]
- Xirouchakis F. (2017). Micro Enterprise and Micro Innovation in a Turbulent Era: A Southern European Union Perspective. In *Handbook of Research on Policies and Practices for Sustainable Economic Growth and Regional Development*. Korres, G., Kourliouros, E. & Michailidis, M. (eds)., IGI Global, USA, pp. 205-215
- Ευρωπαϊκή Ένωση. (2020). *Οδηγός χρήσης του ορισμού ΜΜΕ*. 3^η Έκδοση. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Εθνικό Παρατηρητήριο. (2010). *Εγχειρίδιο πράσινης επιχειρηματικότητας για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις*. [e-book] Διαθέσιμο στο: <https://www.openbook.gr/egcheiridio-prasinis-epicheirimatikotitas-gia-mikres-kai-mesaies-epicheiriseis/> [Πρόσβαση 22/2/2021]
- INE ΓΣΕΕ. (2021). *Η τρέχουσα κατάσταση και οι προοπτικές της ελληνικής οικονομίας*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2021/02/9DOE.pdf> [Πρόσβαση 12/4/2021]
- INE ΓΣΕΕ. (2020). *COVID19: Οι διεθνείς εξελίξεις και οι περιορισμοί για την ελληνική οικονομία*. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2020/06/4649_INE_GSEE_5O_DOE.pdf [Πρόσβαση 26/4/2021]
- Ίσαρη, Φ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. [e-book] Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf [Πρόσβαση 10/6/2021]
- Κορρές, Μ. Γ. (2015). *Επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη*. [e-book] Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/693/1/Korres_all.pdf [Πρόσβαση 12/4/2021]
- Κόπιος, Α. & Παυλίδης, Γ. (2012). *Διεθνείς οικονομικές κρίσεις*. Α' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Rosili

Λιανός, Θ., Παπαβασιλείου, Α. & Χατζηανδρέου, Α. (2011). *Αρχές οικονομικής θεωρίας*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Μεχίλι, Ε. Α. (2015). *Συγκριτική μελέτη της ζήτησης υπηρεσιών υγείας μεταξύ γενικού πληθυσμού και ανέργων στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση*. Διδακτορική διατριβή. [Διαδίκτυο]. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/38657#page/1/mode/2up>
[Πρόσβαση 17/3/2021]

Μπώκος, Δ. Γ. (2001). *Εισαγωγή στην επιστήμη της πληροφόρησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου.

Σαρμανιώτης, Χ. (2012). *Μάνατζμεντ, μια ολοκληρωμένη προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζυγός

Σαλαβού, Ε. Ε. (2013). *Καινοτομία και αλλαγή στο 'επιχειρείν'*. Α' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Rosili

Σιώμκος, Ι. Γ. & Τσιάμης, Σ. Ι. (2012). *Στρατηγικό μάρκετινγκ προϊόντων υψηλής τεχνολογίας*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης

Τέφα, Κ. (2015). *Επιχειρηματικότητα και καινοτομία*. [e-book] Διαθέσιμο στο: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2015/07/EPIXEIRHMATIKOTHTA_KAINOTOMIA.pdf
[Πρόσβαση 19/12/2020]

Χριστοφάκης, Ε. (2000). *Ενδογενής ανάπτυξη: σχεδιασμός και πολιτική σε τοπικό επίπεδο*. Διδακτορική διατριβή. [Διαδίκτυο]. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11975#page/1/mode/2up>
[Πρόσβαση 5/3/2021]

Παράρτημα Α: Πίνακας φορέων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο

A/A	ΦΟΡΕΑΣ	ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ	ΘΕΣΗ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
1	Περιφέρεια Κρήτης	O.M.	Υπάλληλος στο τμήμα τουρισμού	2813400390
		E.B.	Υπάλληλος στο τμήμα εμπορίου	2813412420
2	Εμπορικός Σύλλογος Ηρακλείου	M.K.	Πρόεδρος	2810226150
3	Ένωση Ξενοδοχείων Ηρακλείου	N.X.	Πρόεδρος	2810288108
4	ΟΕΒΕ Χανίων	Γ.Π.	Πρόεδρος	2821057747
5	Σύλλογος Εστίασης Χανίων	B.O.	Πρόεδρος	2821043028
6	Σύλλογος Ξενοδόχων Ρεθύμνου	M.X.	Μέλος ΔΣ	2831055873
7	Εμπορικός Σύλλογος Ρεθύμνου	Γ.Π.	Πρόεδρος	2831055642
8	Ένωση Ξενοδοχείων Σητείας	Γ.Κ.	Πρόεδρος	2843027135

Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο

1. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι οι κύριοι λόγοι που κάποιος ιδρύει μια μικρομεσαία επιχείρηση;
2. Πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για την επιχειρηματικότητα και την τοπική ανάπτυξη της Κρήτης;
3. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας ποια ήταν η πορεία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στο νησί;
4. Ποιο έτος πιστεύετε ότι ήταν καλύτερο οικονομικά για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις του νησιού;
5. Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες της Κρήτης μετά την εμφάνιση της πανδημίας;
6. Ποιος κλάδος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων πιστεύετε ότι επλήγη σημαντικά από την υγειονομική κρίση και γιατί; (εστίαση, λιανεμπόριο, τουρισμός κλπ.)
7. Πόσο δύσκολο ήταν να προσαρμοστεί ο κλάδος σας στα υγειονομικά πρωτόκολλα που επέβαλε το κράτος;
8. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι επιχειρηματίες του κλάδου σας χρησιμοποίησαν νέες τεχνολογίες ή καινοτόμες διαδικασίες για να ενισχύσουν την επιχείρησή τους; Αν ναι ποιες ήταν αυτές;
9. Σε ποιες πηγές χρηματοδότησης βασίστηκε ο κλάδος σας κατά τη διάρκεια της πανδημίας;
10. Σε ποιες υποχρεώσεις του κλάδου σας ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθουν οι επιχειρηματίες κατά τη διάρκεια της πανδημίας;
11. Ποιες είναι οι ενέργειες που έκαναν οι επιχειρηματίες μετά το ξέσπασμα της πανδημίας όσον αφορά το προσωπικό της επιχείρησής τους;
12. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι εκείνοι οι ανασταλτικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων λόγω της υγειονομικής κρίσης;

13. Πόσο πιστεύετε ότι βοήθησε η οικονομική στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων;
14. Πόσο χρόνο πιστεύετε ότι θα χρειαστούν οι ΜΜΕ για να ανακάμψουν από την οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία;
15. Πως βλέπετε το μέλλον του κλάδου σας;
16. Σύμφωνα με την άποψη σας, με ποιον τρόπο ή με ποια μέτρα θα μπορούσαν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις να ανακάμψουν από την οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία για να ενισχυθεί η τοπική ανάπτυξη του νησιού;